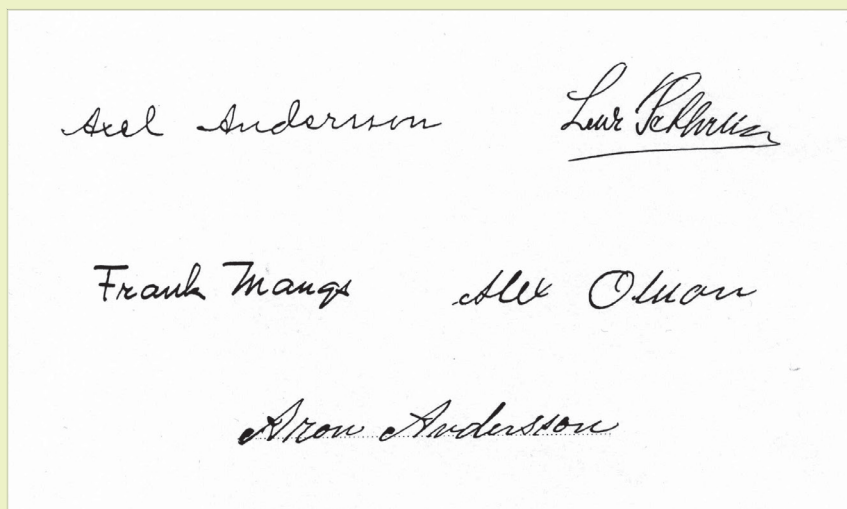

Kampen om de redan frälsta. Svenska Missionsförbundet och pingstväckelsen i konflikt under 1920- och 1930-talet

Göran Gustafson

Skrifter utgivna av
Insamlingsstiftelsen för pingstforskning
Nr 23

Göran Gustafson

Kampen om de redan frälsta
Svenska Missionsförbundet och pingstväckelsen i
konflikt under 1920- och 1930-talet

Föreliggande skrift är en nyutgåva av Göran Gustafsons uppsats *Kampen om de redan frälsta* från år 1993 vid Teologiska Seminariet, Lidingö – »Fritt vald kurs i kyrkohistoria» – med Rune W Dahlén som handledare. I denna utgåva har layouten anpassats till skriftserien främst genom att sidformatet har minskats och slutnoter ersatts av fotnoter. Arkivuppgifterna i avsnittet »Källor och litteratur» har uppdaterats till vad som gällde år 2022. Uppsatsen har dessutom försetts med en efterskrift av författaren.

INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING instiftades år 2004 av pingstpastor Bertil Carlsson och hans fru Anna-Britta Carlsson. Stiftelsen har till ändamål att främja akademisk forskning om den svenska Pingströrelsen och förvaltas av Pingstförsamlingarnas skol- och kursverksamhet (PSK). Stöd till fonden kan ges genom dess bankgiro nr: 5851-6899.

Copyright: Göran Gustafson 2023

Utgivare: Insamlingsstiftelsen för pingstforskning, www.pingst.se

Omslag: Eric Ekman

Bild: Utsnitt från uppsatsens omslag år 1993

ISBN 978-91-983875-3-7

ISSN 2000-0006

Tryck: Skilltryck AB, Skillingaryd 2023

E-publikation: www.pingst.se

Innehåll

Inledning 7

Problemställning samt avgränsning av tid 7

Andra skildringar av samma ämne 7

Definitioner 8

Disposition 9

Metod 9

1. Kännetecken för ett svenskt samhälle i förändring från 1890-talet till och med 1930-talet 9

Sammanfattning 13

2. Evangelistverksamhet och pingstväckelse i Missionsförbundet 1913–1932 15

Alex Olovson 15

Alex Olovsons kris och andedop 17

Alex Olovsons föredrag 1925 17

Alex Olovsons verksamhet efter andedopet 19

Frank Mangs 19

Frank Mangs kris och andedop 21

Frank Mangs verksamhet efter andedopet 21

Sammanfattning 23

3. Organiserad ungdomsverksamhet och förändrad bibelsyn i Missionsförbundet 1910–1932 25

Backmansfrågan; en strid om bibelsyn 25

De pingstbetonade på Missionsskolan 26

Axel Andersson 27

Axel Anderssons bibelsyn

och debatten kring boken »Präster och profeter» 29

Axel Andersson blir missionsföreståndare 30

Axel Anderssons markering mot de pingstbetonade 31

Sammanfattning 32

4. Splittring, isolering och expansion av Pingströrelsen 1913–1932	35
Lewi Pethrus	35
Lewi Pethrus andedop samt hans bibelsyn	37
Avståndstagande från andra kristna	38
Franklinstriden	39
Självvald isolering	41
Sammanfattning	42
5. Missionsförbundets splittring 1930–1935 och dess konsekvenser	43
Aron Andersson	43
Splittring i Skaraborgs läns distrikt	44
Splittring i Vingåkers missionsförsamling	46
Missionsstyrelsens markering mot de pingstbetonade	48
Alex Olovson i samtal med missionsstyrelsen	49
Alex Olovson avgår som evangelist	49
Församlingar lämnar Missionsförbundet	50
Lewi Pethrus fruktar samfundsbildning	51
Rykten om pingstväckelsesamfund	52
Planering av samfund för de pingstbetonade och Frank Mangs avhopp	53
Nyhemsveckan 1933	54
Missionsförbundet övervinner splittring	55
Pingströrelsen övervinner splittring	57
De pingstbetonade blir pingstväänner	58
Sammanfattning	59
Diskussion	61
Jämförelser	61
Brytningstider	63
Bilaga: Medlemssiffror för Missionsförbundet och Pingströrelsen under 1930-talet	67
Källor och litteratur	69
Förkortningar	73
EFTERSKRIFT	75

Inledning

Problemställning samt avgränsning i tid

Under 1920- och 1930-talet använde svensk frikyrklighet i olika grad nya metoder att värva medlemmar i ett samhälle som starkt förändrades. Problemställningen för denna uppsats är varför Svenska Missionsförbundet (i fortsättningen Missionsförbundet) och pingstväckelsen (se definitioner) i strävan efter medlemsökning kom i konflikt med varandra, och vilka konsekvenser detta fick i splittring och omorganisering.

Tidsperioden avgränsas av bildandet av Missionsförbundets ungdomsorganisation 1910 och Göteborgs Fria Missionsförsamlings inlemmande i Pingströrelsen 1943. Tonvikten är lagd på tiden 1930–1935, då ett stort antal av de pingstbetonade (se definitioner) lämnade Missionsförbundet.

Andra skildringar av samma ämne

När det gäller en heltäckande bild av de pingstbetonade och splittringen i Missionsförbundet finns det inte mycket skrivet. Några som berör ämnet är kyrkohistorikern Gunnar Westin i sin bok *Den kristna friförsamlingen i Norden* samt SMF-pastorn Rune W Dahlén med uppsatsen *Bibelsynsfrågan i svensk frikyrklighet 1901–1963*. De skildringar av ämnet som verkar vara mest lästa är evangelisten Frank Mangs memoarserie i tre delar *Högst personligt* från 1970-talet, samt de fem memoardelar som Pingströrelsens ledare, Lewi Pethrus, skrev på 1950-talet. En bok som tycks vara mindre omtalad, men desto mer läsvärd, är lektor Ansgar Eeg-Olofssons skildring av missionsföreståndare Axel Andersson, som aldrig skrev några memoarer. De pingstbetonades ledargestalter, predikanten Aron Andersson och evangelisten Alex Olovson, har varken blivit särskilt uppmärksammade i några böcker eller skrivit något själva om den aktuella tidsperioden.

Definitioner

Baptistiskt dop avser ett vattendop vars giltighet bygger på att en människa själv kan uttrycka en personlig kristen tro.

Andedop definieras med utgångspunkt från pingstväckelsen. Jag menar att dess företrädare tolkar detta som en känslomässig upplevelse för en redan troende människa som på så vis mottager Anden. Upplevelsen är av engångskaraktär och har en tendens att förknippas med tungomålstal.

Andeuppfyllelse avser de känslomässiga upplevelser av Anden en troende människa har efter att hon en gång blivit andedöpt.

Pingstväckelsen avser den rörelse som når Sverige i början av 1900-talet och som betonar nödvändigheten av andedop. Begreppet innefattar Pingströrelsen, de pingstbetonade samt grupperingar i andra samfund och rörelser.

Pingströrelsen med stor begynnelsebokstav avser den rörelse i Sverige som förutsätter baptistiskt dop och andedop samt lokalförsamlingarnas frihet från rikstäckande organisation. I denna definition ingår också att Pingströrelsens ledare är Lewi Pethrus.

De pingstbetonade avser de medlemmar av Missionsförbundet som betonar andedopets nödvändighet, som för egen del endast brukar baptistiskt dop och som accepterar lokalförsamlingarnas frihet i en rikstäckande organisation.

Viktigt att också nämna är att evangelist i uppsatsen avser den förkunnare vars uppgift är att värva medlemmar genom att presentera kristendomen för de människor som saknar en personlig kristen tro. Detta till skillnad mot en predikant eller föreståndare som arbetar inom en lokal församling eller förening.

Disposition

Uppsatsens historiska beskrivning är indelad i fem avsnitt.

- 1) Uppsatsen inleds med att kort beskriva industrialiseringens genombrott i Sverige och att samhället också förändrades genom demokratins införande och en ökad sekularisering.
- 2) Följande avsnitt vill visa hur Missionsförbundet försökte värva nya medlemmar genom en utökad evangelistverksamhet, och att detta hade samband med pingstväckelsens utbredning i samfundet.
- 3) Avsnittet skildrar hur Missionsförbundet strävade efter medlemsökning genom att ungdomsverksamheten organiserades centralt, samt att bibelsynen i samfundet förändrades.
- 4) Avsnittet visar hur Pingströrelsen upplevde en stark expansion genom självvald isolering, men samtidigt drabbades av interna stridigheter.
- 5) I det sista avsnittet sammanfogas de tre tidigare avsnitten genom att skildra hur de pingstbetonade lämnade Missionsförbundet och vilka konsekvenser detta fick för de pingstbetonade, Missionsförbundet och Pingströrelsen.

Uppsatsen avslutas med en diskussion där jag försöker sammanfatta mitt material och göra tolkningar av detta.

Metod

Jag har valt att lyfta fram fem ledargestalter i svensk frikyrklighet för den aktuella tidsperioden i denna uppsats. Dessa personer får representera riktningar inom Missionsförbundet och pingstväckelsen vid denna tid, samt speglar uppfattningar om evangelisation (medlemsvärkning), andedop, bibelsyn och förståelse av samhällets förändringar. Dessa olika uppfattningar kommer sedan att jämföras i min diskussion.

Jag använder genomgående, med några få undantag, huvudpersonernas hela för- och efternamn. Övriga personer har sina namn förkortade.

1. Kännetecken för ett svenskt samhälle i förändring från 1890-talet till och med 1930-talet

Med de tre uttrycken industrialisering, demokratisering och sekularisering vill jag försöka beskriva vad som kännetecknar samhällsförändringarna i Sverige från slutet av 1800-talet till och med 1930-talet.

Industrialisering. Enligt Lennart Schön, professor i ekonomisk historia, så sker det moderna industrisamhällets genombrott i Sverige på 1890-talet.¹ Svensk industri upplever en stark expansion genom nya produkter och effektiviserad produktion, och har sin storhetstid på 1920-talet. Men Sverige drabbas 1930 av ekonomisk depression på samma sätt som de flesta andra industrinationer. Arbetarnas löner pressas ned och detta i sin tur leder till konflikter och strejker. Arbetslösheten stiger oavbrutet och i januari 1933 är den som allra störst. Sammanlagt under 1933 är mer än 23 % av fackförbundens medlemmar arbetslösa.² Men redan året därpå förbättras konjunkturläget, arbetslösheten minskar, och svensk industri är åter i expansion.

Industrialiseringen får till följd att utflyttningen ökar från landsbygden till städerna. 1920 bor 55 % av Sveriges befolkning på landsbygden och 44 % av den arbetande befolkningen är sysselsatt inom jordbruket.³ 1940 är motsvarande siffror att 45 % bor på landsbygden och 35 % arbetar inom jordbruket. Städernas befolkning ökar under tidsperioden 1920–1940 med 22 %. Antalet industriarbetare ökar från 33 % av den arbetande befolkningen 1920 till 38 % 1940. Dessutom ökar markant antalet arbetande inom serviceyrken.

Jordbruket drabbas redan 1929 av stort prisfall på sina produkter. Året därpå präglas riksdagens arbete i mycket av jordbrukets svåra

1 SvD 13.12.1992.

2 Kristensson 1976, s 65.

3 Kristensson 1976, s 63.

kris. Denna kris får 1933 politiska konsekvenser genom ett samarbete över blockgränserna.

Demokratisering. 1917 brukar kallas för parlamentarismens genombrott i Sverige och 1921 förändras röstreglerna så även kvinnor får rösta. Men den unga demokratin ger ett vacklande intryck eftersom inget politiskt parti vinner majoritet i riksdagen. Tiden 1920–1933 brukar beskrivas som en minoritetsparlamentarism, och inte mindre än 11 statsministerskiften äger rum. Besvikelsen över demokratin som politiskt system är stark och polariseringen ökar genom att högern och kommunisterna är de partier som får de största valframgångarna 1928. När sedan den ekonomiska depressionen når Sverige i början av 1930-talet är det främst jordbrukare och arbetare som drabbas. Detta är en av orsakerna till att socialdemokraterna och Bondeförbundet får stora valframgångar i valet 1932. Genom den så kallade »kohandeln» året därpå bryts blockgränserna när dessa båda partier kommer överens om ekonomiskt stöd till att minska arbetslösheten och att stödja bönderna. Detta majoritetsstyre skapar en politisk stabilitet i Sverige från och med 1934, vilket nog ökar människors tilltro till demokratin.

I Tyskland däremot blir depression och missnöje mot en svag demokrati de förutsättningar som gör att Adolf Hitler i januari 1933 blir utsedd till rikskansler.

Sekularisering. Westin menar att teknikens snabba utveckling från 1905 och framåt frigör människor i olika avseenden.⁴ Detta gör att sekulariseringen fortgår och människor får alltmer materialistiska livsåskådningar. Teknikens och vetenskapens framsteg samt ett ökat ekonomiskt välstånd får konsekvenser i den enkla människans vardag, vilket också ger henne förändrade värderingar. En skönlitterär författare skriver 1935 att »kulturens och vetenskapens resultat äro i populär form var mans egendom».⁵ En annan orsak till sekulariseringen är att skolans roll som kristet fostrande tonas ner genom att bland annat katekesen tas bort som obligatorisk lärobok i undervisningen.

4 Westin 1958, s 146.

5 Wennström 1935, s 16.

Studerar man 1930-talet ur religionssociologisk synvinkel kan man finna att Missionsförbundet är det samfund som allra mest är representerat av jordbrukare.⁶ 1930 består Missionsförbundet av 26 % självägande jordbrukare, medan det i genomsnittet av Sveriges befolkning finns 13 %. Däremot är antalet hantverks- och industriarbetare i Missionsförbundet 1930 bara 30 % medan riksgenomsnittet är 42 %. Svenska Baptistsamfundet med 17 % självägande jordbrukare och 36 % arbetare är 1930 betydligt närmare riksgenomsnittet av hela befolkningen.⁷ Om Pingströrelsen finns inga procent-satser angivna, men enligt kyrkohistorikern och prästen Carl-Erik Sahlberg består Pingströrelsens medlemmar av mer än 50 % arbetare under 1930-talet.⁸

Sammanfattning

1920- och 1930-talet var i Sverige omvälvningarnas och orons tid. Industrin fortsatte att kraftigt expandera vilket ökade behovet av arbetskraft, som i sin tur gjorde att städernas befolkning växte. Urbaniseringen och det tilltagande ekonomiska välståndet gjorde att människors värderingar förändrades och blev allt mer materialistiska medan kristendomens roll i samhället minskade. Det växande välståndet hotades emellertid genom depressionen som nådde Sverige i början av 1930-talet och drabbade både industri och jordbruk, vilket ledde till hög arbetslöshet och stor inflation.

Demokratins första tjugo år i Sverige som politiskt system var präglad av instabilitet med ett stort antal regeringskriser och regerings-skiften. Men när både bönder och arbetare drabbades hårt av depressionen kom ett samarbete över blockgränserna till stånd. Det skedde genom »kohandeln» 1933 och därefter blev både ekonomin och det politiska systemet allt mer stabilt.

6 Sundström 1952, s 104, 105.

7 Ibid.

8 Sahlberg 1976, s 142.

2. Evangelistverksamhet och pingstväckelse i Missionsförbundet 1913–1932.

År 1913 anställs den första evangelisten av Missionsförbundet. Lokala missionsförsamlingar och missionsföreningar runt om i Sverige erbjuds genom evangelisten extra resurser att anordna mötesserier. Förhoppningen är att församlingarna med hjälp av evangelisten under några helger med intensiv mötesverksamhet ska värva nya medlemmar. Resultatet av denna evangelistverksamhet visar sig snart i stor medlemsökning för ett flertal församlingar, och fler förkunnare tilldelas uppgiften som evangelist. Det finns också evangelister som inte är anställda av Missionsförbundet, men som av de lokala missionsförsamlingarna får kallelser att leda mötesserier. Inom båda dessa grupper av evangelister får pingstväckelsens betoning av andedopet genomslagskraft.

SMF-pastorn Nils Tägt menar att Missionsförbundet ända från bildandet har en lutherskt färgad linje när det gäller förkunnelsen av Anden.⁹ Denna linje präglas av att omvändelse och andedop hör samman, vilket innebär att den människa som kommit till tro också har tagit emot Anden. Inte minst Missionsförbundets förgrundsgestalt P. Waldenström är bärare av denna uppfattning. Pingstväckelsen däremot präglas av uppfattningen att omvändelse och andedop i tidshänseende är skilda åt. Alex Olovson är den som blir mest känd att vara företrädare för denna uppfattning bland Missionsförbundets evangelister.

Alex Olovson

Alex Olovson kommer från Högsbo strax utanför Gävle. Han arbetar som slaktare och jordbrukare tillsammans med sin far, tills dess han 1907 blir evangelist på fria kallelser. 1911 börjar han som

⁹ Tägt, s 2. EHSb.

elev vid Missionsskolan, Missionsförbundets predikantutbildning på Lidingö. Han är då 23 år gammal och efter tre års studier blir han anställd som predikant. Redan året därpå blir han den tredje medlemmen i Missionsförbundets evangelistkår och reser runt och har mötesserier över hela landet.

Frank Mangs beskriver Alex Olovson som en viljemänniska, där tydliga personlighetsdrag var ensidighet och oförmåga att kompromissa.¹⁰ Detta präglade inte minst Alex Olovsons förkunnelse där »döden med Kristus var den dominerande tonen».¹¹ Evangelisten John Hedlund gör liknande iakttagelser. Hans minne av Alex Olovson är att denne »predikade hårt» med »en skarp röst som skar genom märg och ben».¹² Hedlund använder, även han, ordet »viljemänniska» och menar att detta bland annat tog sig uttryck i en brist på humor.¹³ Men intrycket var inte att han var en fanatiker, däremot en agitator.¹⁴ I ett brev från 1932 kan Alex Olovson erkänna att hans förkunnelse »varit långt ensidigare tidigare än vad den varit under senare år».¹⁵

Från 1925 till 1931 ger Alex Olovson ut fem böcker, varav tre är tryckta föredrag. Böckerna präglas i mycket av förkunnelse om Anden och biblisk motivering av andedop. Om hans bibelsyn skriver han inget, men hans bibelbruk ger utan tvekan intryck av att varje ord i Bibeln är gudomligt inspirerat. Tanken på Jesu snara återkomst verkar också vara betydelsefull i hans böcker, och han varnar för tendensen att man som kristen »ser så mycket på det som rör sig i tiden att man förlorar blicken på Jesus».¹⁶ Han menar att endast en andlig gåva kan bringa klarhet i vad som kännetecknar den yttersta tiden. Han påstår också att det ena efter det andra tecknet på detta framträder, men att »Guds folk i stort sett slumra däröver».¹⁷

10 Mangs 1982a, s 126–127.

11 Mangs 1982a, s 127.

12 John Hedlund i samtal med författaren 13.5.1992.

13 Ibid.

14 Ibid.

15 Johan Gustafssons korrespondens 31.12.1932. RA.

16 Olovson 1926, s 10.

17 Olovson 1931, s 13.

När det gäller uppfattningen om evangelisation så är nyckelorden bön och helgelse. I en tidningsartikel skriver han om en ung kvinna vars bön under en timme varje dag i tre månader varit att få ett rent hjärta. Alex Olovson hoppas att andra troende ungdomar kommer att göra på samma sätt. »De skulle lösa problemet väckelse i våra samhällen».¹⁸ Församlingar som »renats från ovärdiga medlemmar» blir också det bästa redskapet för att värva nya medlemmar.¹⁹

Alex Olovsons kris och andedop

Sommaren 1922 deltar Alex Olovson i en konferens på Hönö, som har namnet »stilla veckan». Det är evangelisterna i Missionsförbundet, vid denna tid åtta stycken, som beslutar att träffas för att utbyta erfarenheter och samla krafter. Man har både bönesamlingar i hemmen och offentliga möten, och deltar gör också medlemmar från andra samfund och rörelser. Under denna konferens genomgår Alex Olovson en kris där han ifrågasätter hela sin evangelistgärning. Mangs skriver om honom att »så djup hade krisen varit, att han gråtande och bedjande suttit på en klippa på Hönö och huggit in ett kors ... som tecken på att han var död med Kristus».²⁰ I oktober 1922 återvänder Alex Olovson till Hönö för att leda en mötesserie i missionsförsamlingen. Då kommer förlösningen av krisen genom att han upplever »den Helige Andes rikedom ... en mäktig uppenbarelse av Guds kraft».²¹ Upplevelsen som Alex Olovson benämner Andens dop,²² kommer till stor del att präglats hans fortsatta verksamhet som evangelist.

Alex Olovsons föredrag 1925

Under Missionsförbundets predikantmöte i Malmö 1925 håller Alex Olovson ett föredrag med rubriken »Dop i helig Ande och dess bibliska tecken». Detta kan ge oss en uppfattning hur han tolkar

18 VM juli 1929.

19 Olovson 1931, s 18.

20 Mangs 1982a, s 126.

21 Paulson 1957, s 150.

22 Olovson 1930, s 12.

upplevelsen på Hönö. Alex Olovson uttrycker att syftet med föredraget inte är att uttrycka hela sanningen eller skapa strid, utan att »uppväcka längtan efter ett rikare liv med Gud».²³ Han menar att den människa som kommer till tro inte kan räkna med att samtidigt ta emot Anden, bli andedöpt. Även om omvändelse och andedop inte varit åtskilda under 1800-talets väckelse i Sverige, så står han frågande om »vår tids troende folk i stort är döpt i den helige Ande».²⁴ Han menar att de kristna är drabbade av »andlig svaghetskänsla».²⁵ Men Alex Olovson hävdar att Andens dop, det som han själv har upplevt, är det som kan upphäva dessa brister och ge ny kraft. Andedopet är för en kristen, vad näringen är för ett litet barn som inte bara kan leva genom sin födelse. Detta andedop kan var och en uppleva genom att i tro ta emot »löftet om Andens fullhet».²⁶ Han markerar samtidigt att det är »obibliskt» att driva en lära, där man menar sig veta att bara de som talar i tungor har upplevt andedopet.²⁷ Däremot är tecknet på andedop att man blir en gåtfull människa, och att »man blir betraktad av sin samtid som överspänd, ja till och med egenkär ... ».²⁸

Mottagandet under predikantmötet verkar vara förvånansvärt positivt och enligt ett referat i *Svenska Morgonbladet* uttalas i diskussionen efteråt »en djup och stark längtan efter andlig förnyelse».²⁹ Även i en kommentar om predikantmötet i samma tidning några dagar senare, uttrycker signaturen D.O. intresse för Alex Olovsons föredrag. Men D.O. påpekar också att talaren i ett inlägg efter föredraget »blev allt för generell» i sin kritik av det andliga läget i Missionsförbundet.³⁰

23 Olovson 1925, s 12.

24 Olovson 1925, s 1.

25 Olovson 1925, s 5.

26 Olovson 1925, s 15.

27 Olovson 1925 s 20.

28 Ibid.

29 SvM 18.9.1925.

30 SvM 22.9.1925.

Alex Olovsons verksamhet efter andedopet

Alex Olovson arbetar ända fram till 1933 som evangelist i Missionsförbundet där upplevelsen av andedopet präglar hans tjänst. Men det driver honom också till att bli initiativtagare av konferensverksamhet. Redan 1923 är han en av de främsta bakom organiserandet av Öckerökonferensen, som egentligen bara är en utvidgning och förflyttning av »stilla veckan» på Hönö. Missionsförsamlingen på Öckerö står som officiell arrangör för denna årligt återkommande konferens och de offentliga samlingarna har ett stort antal deltagare. Konferensen får namn om sig för att vara en hemvist för de pingstbetonade genom att den har en betoning av andedopsförkunnelse. Året därpå, 1924, startar han en konferens i Tyringe missionsförsamling i norra Skåne, även denna årligt återkommande. Något år senare tar han initiativ till konferensverksamhet i Oskarströms missionsförsamling i Halland. Han är också flitig talare på en rad andra konferenser.

Under mitten av 1920-talet har Alex Olovson sitt hem i Gävle, och i denna stad möter han för första gången den tio år yngre Frank Mangs som där leder en mötesserie. Alex Olovson blir under de tio följande åren den bland förkunnare som Frank Mangs kommer närmast, trots att de enligt Mangs psykiskt sett är så olika »som två kollegor gärna kan bli».³¹ Det är också Alex Olovson som inbjuder Frank Mangs till Öckerökonferensen 1923.

Frank Mangs

Frank Mangs är uppvuxen i en jordbrukarfamilj på landsbygden utanför Vasa i den svensktalande delen av Finland. Som 19-åring går han en bibelkurs i Finska Missionsförbundets regi, och arbetar sedan som evangelist på fria kallelser. Efter värnplikten studerar han ett år vid predikantutbildningen på Missionskolan i Ekenäs, och fortsätter sedan att arbeta som evangelist. Han blir snart erkänd och hans verksamhetsområde vidgas alltmer västerut till Sverige, Norge och sedan även Nordamerika. Men han blir aldrig anställd

31 Mangs 1982a, s 127.

som evangelist i Missionsförbundet i Sverige, även om han leder mötesserier i främst missionsförsamlingar.

Om Frank Mangs verk och person finns flera böcker skrivna. Baptistpastorn och läraren Harry Månsus skriver i boken *Arvet som glöder* att det som utmärkte Frank Mangs var hans förmåga att kombinera dramatisk utlevelse med det radikala i kristendomen.³² Han menar också att »varje kändis har sin attraktion» och att »förutom sin resliga hållning, sin utstrålning och vältalighet, var Mangs snygg som en filmstjärna».³³ I boken *Frank Mangs i närbild* använder evangelisten Berthil Paulson orden begåvning och envishet som personlighetsdrag,³⁴ och betonar hans intellektuella trovärdighet i förkunnelsen.³⁵

Frank Mangs verkar inte skriva något om sin bibelsyn, utan det tycks vara underförstått att hela Bibeln är gudomligt inspirerad. Enda ansatsen till bibelkritik finns i hans memoarer där han under rubriken »Tvivel» beskriver hur han brottas med överdrifter han tycker sig se i Bibeln.³⁶ Vid läsningen av Frank Mangs böcker tycker jag mig finna en ständig strävan efter äkthet och djup, men att denna strävan även tar sig i uttryck i ett gränsdragande. »Det finnes frikyrkofolk ... som sakna liv i Gud. Jag har mött dem ... i hundratals väckelsemöten.»³⁷ I Örebro 1930 förkunnar han att »finns här i kören någon icke kristen, så säger jag: I Jesu namn bort med honom!»³⁸ I boken *Andlig väckelse* sammanfattar han sin uppfattning om evangelisation med orden att »normal kristendom är ständig seger över synden – ständig uppfyllelse med den helige Ande ... och lågande intresse för andras frälsning.»³⁹ Läggs särskilt märke till ordningsföljden, först helgelse, sedan andedop/uppfyllelse och därefter skall kristendomen presenteras för dem som saknar en personlig tro.

32 Månsus 1989, s 77.

33 Månsus 1989, s 29.

34 Paulson 1994, s 75.

35 Paulson 1984, s 91.

36 Mangs 1982c, s 81–83.

37 Mangs 1929, s 24–25.

38 Paulson 1957, s 70.

39 Mangs 1937, s 67.

I en tidningsintervju 1992 berättar Frank Mangs att han i början av 1930-talet hade en kollega och god vän som studerade olika profetior och som menade att efter 1935 kunde ingen tid skönjas.⁴⁰ Anledningen till detta var att Jesu återkomst då hade skett och Frank Mangs berättar att han greps av tanken. »Jag förkunnade aldrig själv att Jesus skulle komma före 1935 men innerst inne trodde jag det.»⁴¹

Frank Mangs kris och andedop

Sommaren 1923 drabbas Frank Mangs av en djup kris. En av anledningarna till krisen är att han i ungdomligt oförstånd arbetat för hårt och överansträngt sig.⁴² Men krisen är så djup att han vid denna tid ställer ett ultimatum, att antingen få en »förvandlande upplevelse av Gud» eller också sluta som evangelist.⁴³

Frank Mangs reser till Öckerökonferensen, och får delta i ett bönemöte i ett av hemmen, där tungotal och uttydning av tungotal förekommer. Budskapet i dessa uttydningar berör honom djupt och han upplever »en ström av övernaturlig glädje och frid».⁴⁴ Han skriver i sina memoarer att han aldrig tvivlat på att denna upplevelse är ett andedop,⁴⁵ även om han använder just ordet andedop i brist på annat.⁴⁶ I intervjun 1992 vill han inte ens längre bruka uttrycket andedop för att beskriva upplevelser av detta slag.⁴⁷

Frank Mangs verksamhet efter andedopet

När det gäller Frank Mangs förkunnelse efter sin upplevelse av andedop, skriver han i sina memoarer att hans offentliga förkunnelse i stort sett inte förändras.⁴⁸ Han räknar också upp en rad

40 SvJ 17.8.1992.

41 Ibid.

42 Mangs 1982a, s 146.

43 Paulson 1957, s 70.

44 Mangs 1982a, s 151.

45 Ibid.

46 Mangs 1982a, s 160.

47 SvJ 17.8.1992.

48 Mangs 1982a, s 155.

orsaker till sin försiktighet, som nog visar mer hur mycket han brottas med frågan än ger goda förklaringar. Men även om hans förkunnelse inte förändras, är han en flitig talare på många av de konferenser som Alex Olovson tagit initiativ till och där andedopet är ett genomgående tema. Det främsta exemplet är att han talar på Öckerökonferensen nästan varje år tiden 1923–1933.⁴⁹

Frank Mangs arbetar vidare med allt större mötesformer och tar ett ekumeniskt initiativ då han börjar något som kallas alliansmöten i slutet av 1920-talet. Det är en ny form av väckelseserie där samlingsplatsen är ett stort mötestält och där alla lokala församlingar står som arrangör. Enda undantaget är församlingar från Pingströrelsen som vid denna tid drabbas av interna strider. 1929 leder Frank Mangs alliansmöten i Borås, 1930 i Örebro och året därpå i Jönköping. Detta nya sätt att leda utåtriktade väckelsekampanjer blir vid denna tid mycket omtalat, men får också kritik.

I början av 1930-talet börjar hotet om splittring av Missionsförbundet växa sig starkare, och Frank Mangs fångar upp stämningarna i sina memoarer. Han skildrar ett möte med missionsföreståndare Axel Andersson som frågar:

»– Tillhör du oss eller våra fiender?»

»– Jag är neutral», svarar Mangs. Axel Andersson säger då:

»– Här existerar ingen neutralitet. För här är kamp mellan liv och död.»⁵⁰

Inte så långt efter denna händelse möter Frank Mangs en av anhängarna till pingstväckelsen, som anklagande säger:

»– Det är ditt fel att det inte går bra för oss.» »Begriper du inte att du står i vägen för Andens verk!»⁵¹

Att dessa konflikter är bidragande till att Frank Mangs hösten 1932 reser till Norge, anar man vid läsandet av hans memoarer. Han skriver att han ledde flera mötesserier där, medan hans vänner »gnagde sönder varandra i Sverige».⁵²

49 Paulson 1957, s 137.

50 Mangs 1982a, s 137.

51 Mangs 1982a, s 138.

52 Mangs 1982a, s 139.

Sammanfattning

Evangelistverksamheten inom Missionsförbundet visade sig från starten på 1910-talet och åren framöver ge en god medlemsökning. Den bedrevs både centralt organiserad med anställda evangelister, exempelvis Alex Olovson, och av evangelister som reste på fria kallelser, däribland Frank Mangs. Alex Olovson och Frank Mangs tillsammans med ett flertal andra evangelister var anhängare till pingstväckelsen. Men just dessa två drabbades av djupa kriser, där de var på väg att lämna sina evangelisttjänster. Men de fick ny motivation genom starka känsloupplevelser som de benämnde Andens dop, och som i hög grad påverkade deras förkunnelse och verksamhet i fortsättningen. De delade en outtalad konservativ bibelsyn samt övertygelsen att Jesu återkomst var nära. De delade också uppfattningen att medlemsökning sker främst hos den församling som bara bestod av andedöpta medlemmar, vilket innebar en församling befriad från människor med bristande moral och övertygelse. Däremot var de båda i sina personliga egenskaper markant olika. Medan Alex Olovson vann gehör genom ensidighet och viljekraft, nådde Frank Mangs framgång genom talang samt en större känslighet och anpassningsförmåga.

Alex Olovson bedrev vid sidan om sin evangelistgärning, en intensiv konferensverksamhet som präglades av andedopsförkunnelse. Frank Mangs arbetade med allt större mötesserier i Sverige, ekumeniskt arrangerade, men blev sedan verksam i Norge för att bland annat slippa ta ställning i en hotande splittring av Missionsförbundet.

3. Organiserad ungdomsverksamhet och förändrad bibelsyn i Missionsförbundet 1910–1932

I början av 1900-talet finns det omkring 400 ungdomsföreningar i församlingar anslutna till Missionsförbundet. Sommaren 1910 tas ett beslut att en riksorganisation skall bildas för detta ungdomsarbete och namnet blir Svenska Missionsförbundets Ungdom. För att nå tonårsungdom startas 1914 det som kallas för junioravdelningar. Ungdomsorganisationen ökar kraftigt och har 1932 sammanlagt 72.388 medlemmar fördelat på mer än två tusen ungdoms- och juniorföreningar.

Att verka i det förändrade samhället genom en ungdomsorganisation får också kritik, både för dess centrala organisation och att skilja ungdomar från den övriga församlingen. Men det som väcker mest kritik och orsakar en långvarig strid, är när Missionsförbundet mera uttalat använder vetenskaplig forskning i tolkandet av Bibeln.

Backmansfrågan; en strid om bibelsyn

Missionsförbundets ledare, P. Waldenström, har en bibelsyn som tillåter text- och kanonkritik. Han anser bland annat att vissa böcker i Nya Testamentet inte har ett säkert apostoliskt ursprung och därför inte kan läggas till grund för kristen lära. Under sina sista levnadsår blir dock hans bibelsyn allt mer konservativ. Dahlén menar att den tvehägsenhet i bibelfrågan som Waldenström har under sin levnad, präglar Missionsförbundet under flera årtionden efter hans död.⁵³

Till höstterminen 1917 anställs Lorentz Backman som kristendoms-lärare vid Missionsskolan på Lidingö. Lorentz Backman är då bara 27 år gammal, och är just i färd med att läsa teoretisk filosofi vid Uppsala universitet. Teologi har han bara läst vid sidan av sina ordinarie studier, och först efter stor tvekan tar han anställning.

53 Dahlén 1989, s 8.

Men han gör det efter att tydligt ha markerat för skolstyrelsen att han har en historisk-kritisk bibelsyn, vilket innebär uppfattningen att Bibeln har både en gudomlig och mänsklig sida. Även om vissa i skolstyrelsen är tveksamma, däribland Waldenström, tar man ett enhälligt beslut om Lorentz Backmans anställning. Beslutet tas bland annat med motiveringen att det är viktigt att predikanterna också får lära känna de värderingar som vid denna tid redan finns på både universitet och folkskoleseminarier.⁵⁴

Redan efter ett år blir det bråk kring Lorentz Backmans undervisning, och skolstyrelsen beslutar att ta bort en av läroböckerna som är präglad av historisk-kritisk bibelsyn. Men oron på Missions-skolan stillas inte för det, och inte heller tystnar kritiken runtom i Sverige. Skolstyrelsens medlemmar är villrådiga inför kritiken, alla utom Axel Andersson, inre missionens sekreterare, som ger Lorentz Backman sitt helhjärtade stöd. Men Lorentz Backman är ändå alltför besviken på skolstyrelsens handläggande av ärendet och lämnar in sin avskedsansökan vårterminen 1923. Men han lämnar inte bara sin lärartjänst på Lidingö, han lämnar så småningom också Missionsförbundet i bitterhet. En av eleverna vid denna tid, Axel Gustafsson, menar att det egentligen inte handlar så mycket om bibelsyn, utan en fråga om kunskap överhuvudtaget. De flesta som är elever kommer från mycket enkla förhållanden, och Backman med sin akademiska skolning upplevdes som en »intelligensaristokrat».⁵⁵

De pingstbetonade på Missionsskolan

Enligt Gustafsson skall det under hans tid som elev (1922–25) ha funnits en grupp på Missionsskolan »som lutade åt pingst».⁵⁶ De samlades regelbundet till bönesamlingar. Eleven Paul Edman, som senare blir evangelist i Missionsförbundet, beskriver i en predikosamling hur han upplevde andedopet under en av dessa bönesamlingar.⁵⁷ I en annan bok skriver Edman att han under skoltiden på

54 Dahlén 1989. s 15.

55 Brev till författaren från Axel Gustafsson 30.10.1992.

56 Ibid.

57 Edman 1931.

Lidingö brottades »med åtskilliga teologiska frågor».⁵⁸ Men han kom fram till att en väckelseevangelist måste äga »en hel Bibel och den Helige Andes kraft», och han tackar Gud för att han fick båda. Lorentz Backmans undervisning bör vara en av anledningarna till Edmans teologiska brottningskamp.

Det finns flera predikanter som tillhör gruppen pingstbetonade och som var elever under Lorentz Backmans lärartid på Missions-skolan. Det är bland annat Artur Nying från Svennevad, Axel Wendahl från N. Sandsjö, David Hörnmark från Finnerödja, Ivar Johanson från Källandsö och Aron Andersson från Trevattna. Jämför man biografiskt album för Svenska Missionsförbundet 1928 och 1933, kan man finna att alla dessa predikanter 1933 har lämnat Missionsförbundet.

Axel Andersson

Den som på ett tidigt stadium stödjer Lorentz Backman och hans mer akademiskt skolade bibelsyn, är som tidigare nämnts Axel Andersson. Debatten som i Missionsförbundet kretsar kring Lorentz Backman och bibelsynsfrågan, upphör enligt Dahléen först 1929 i striden kring Axel Anderssons verk och person.⁵⁹

Axel Andersson kommer från Matteröd i norra Skåne och är uppvuxen under enkla förhållanden i en jordbrukarfamilj. 1899 reser han som 20-åring till Stockholm och börjar vid Missionsförbundets predikantutbildning. Men hans förutsättningar att läsa är dåliga och flera av lärarna menar att det vore bättre för honom att återvända hem. Men han får stanna, och efter tre år visar han sig vara en av de mest löftesrika eleverna. Efter några år som predikant flyttar han till Lund där han läser in studentexamen och blir sedan fil kand 1911. 1930 blir han också fil lic i praktisk filosofi.

Axel Andersson är en man full av initiativ och organisationsförmåga. 1910 är han en av dem som driver fram att Svenska Missionsförbundets Ungdom bildas och tre år senare blir han vald till organisationens först anställda sekreterare. Han är också en av initiativ-

58 Edman 1948, s 41.

59 Dahléen 1989, s 20.

tagarna till att de frikyrkliga universitetsstuderande organiserar sig i Fria Kristna Studentföreningen (FKS). I denna förening har han tidigare lärt känna Lorentz Backman. Den verkligt stora positionen får Axel Andersson emellertid när han 1918 väljs till inre missionens sekreterare. Efter Waldenströms bortgång året innan blir han en av de nya ledarna som tar över och leder Missionsförbundet mot en tydligare frikyrklig identitet. Men hans väg till missionsföreståndarskap ett årtionde senare, blir kantad av svåra strider kring hans person och värderingar.

Ansgar Eeg-Olofsson försöker fånga personlighetsdrag i sin biografi över Axel Andersson. Han använder ordet »enspannare» och menar att Axel Andersson hade svårt att lyssna till andra människors argument.⁶⁰ Samtidigt menar han att Axel Andersson var »de stora vyernas och idérikedomens man».⁶¹ Detta kom inte minst till uttryck i hans predikningar och föredrag. »Han var en akademiskt skolad folkledare. Han hade inte förlorat enkelheten men representerade rymd». Eeg-Olofsson pekar också på Axel Anderssons insats att organisera och utveckla den sociala verksamheten.

När det gäller synen på andedop skriver Axel Andersson att vissa tror sig ha »blivit uppflyttade i ett högre liv. Ingenting kan vara mer felaktigt än detta.»⁶² Han betonar istället att det finns fler gåvor att få än kraft, eftersom Anden »organiserar, ordnar och enar».⁶³

Tolkningar av den yttersta tiden tycks Axel Andersson betona i sin förkunnelse först på 1940-talet. Eeg-Olofsson menar att upplevelsen av andra världskrigets fasor kan vara en av orsakerna till detta.⁶⁴ Viktigt att notera är att Axel Andersson redan i början av 1930-talet varnar för nazismen och överhuvudtaget det kollektivitas förtryckande av individen.⁶⁵ Däremot brister hans insikt om vilka värderingar som är på väg att förändras i samhället och den ökande sekulariseringen. Eeg-Olofsson tar som exempel den kulturella och

60 Eeg-Olofsson 1977, s 9.

61 Eeg-Olofsson 1977, s 13.

62 Andersson 1933a, s 58.

63 Andersson 1933a, s 61.

64 Eeg-Olofsson 1977, s 123, 124.

65 Andersson 1933b, s 53.

vetenskapliga nyorientering som många frikyrkliga studenter möter under 1920- och 1930-talet. »Svårigheten att förena tro och vetande var en verklighet. Att hänvisa till den religiösa upplevelsen var inte tillfredställande. Men ... för det har inte Axel Andersson visat någon större förståelse.»⁶⁶

Axel Anderssons bibelsyn och debatten kring boken »Präster och profeter»

Eeg-Olofsson använder ett konstuttryck när han vill beskriva Axel Anderssons bibelsyn. Han karakteriserar den som impressionistisk.⁶⁷ Flera franska 1800-talsmålare använde gång på gång samma motiv, som de sedan skildrade i ljusets skiftningar. Axel Anderssons motiv var Jesus-gestalten som han tolkar i en verklighet som ständigt förändras. Därför var det oviktigt för Axel Andersson att precisera vad han hade för uppfattning i de olika teologiska frågeställningarna. »Det mest naturliga för honom var att framställa den kristna trons väsen i predikans form. När han kände sig fri skapade han som en konstnär skapar.»⁶⁸

1929 ger Axel Andersson ut boken *Präster och profeter* på eget förlag. Bokens syfte är att visa på en motsättning i Gamla Testamentet mellan prästerna och profeterna. Medan prästerna hade fastnat i institution och stelhet, stod profeterna för personlighet, oberoende och rörlighet. Men Axel Anderson betonar att profeternas rörlighet inte var detsamma som extas, eftersom extasen kan förgöra både moralen och förståndet. Eeg-Olofsson tolkar att detta är en markering mot pingstväckelsen vid denna tid.

Eeg-Olofsson menar att om boken granskas vetenskapligt skulle den mötas av tveksamhet.⁶⁹ Även om den inte är en avhandling i exegetik så måste man kunna kritisera författaren som okritisk till sina källor. Eeg-Olofsson menar att boken dock blev uppskattad i frikyrkliga kretsar för att Axel Andersson på ett personligt sätt

66 Eeg-Olofsson 1977, s 42.

67 Eeg-Olofsson 1977, s 11.

68 Eeg-Olofsson 1977, s 79.

69 Eeg-Olofsson 1977, s 70.

brukar den historisk-kritiska forskningen i sitt skrivande.⁷⁰ Men av andra frikyrkomedlemmar blev den desto mer kritiserad.

I oktober 1929 går en av lärarna på Missionsskolan, David Hedegård, till angrepp i *Svenska Morgonbladet* mot *Präster och profeter* och än mer Axel Anderssons bibelsyn.⁷¹ Han menar att Axel Anderssons refererande till vissa forskningsresultat gör att Bibeln som helhet inte blir trovärdig. Vad kritiken gäller är uppfattningen att offerväsendet i Gamla Testamentet växer fram senare än vad Moseböckerna ger intryck av. Slutsatsen blir då, menar Hedegård, att Jesu död som ett offer också kan ifrågasättas. Även i andra tidningar får boken mycket kritik.

Men Axel Andersson personifierar den rörlighet och det oberoende som han menar att profeterna stod för. Istället för att bara försvara sig går han till offensiven i en rad artiklar i *Svenska Morgonbladet* i början av 1930. Bland annat pekar han på att Hedegård själv i undervisningen på Missionsskolan brukar läroböcker präglade av den nya forskningen.⁷² Axel Andersson menar också att hans egen bok blivit vantolkad, men Eeg-Olofsson påpekar att Axel Anderssons motangrepp bara stärker intrycket av att han inte har en klart genomtänkt bibelsyn.⁷³

Axel Andersson blir missionsföreståndare

Hösten 1929, strax efter det att boken *Präster och profeter* utkommit, föreslås Axel Andersson till ny missionsföreståndare av en enhällig missionsstyrelse. Fram till juni 1930 då beslut skall tas på generalkonferensen, rasar som tidigare nämnts en väldig strid om hans nyss utgivna bok. Missionsföreständarvalet väcker enligt Dahlén ett oerhört intresse och menar att det egentligen är Backmansfrågan som återkommer förstärkt.⁷⁴ Det blir också stor debatt på generalkonferensen med över 70 anföranden. Men med 582 röster blir Axel

70 Eeg-Olofsson 1977, s 56, 57, 71.

71 SvM 30.10.1929.

72 Eeg-Olofsson 1977, s 73–74.

73 Eeg-Olofsson 1977, s 75.

74 Dahlén 1989, s 34.

Andersson till sist ändå vald till missionsföreståndare. Värt att nämna är att så många som 249 delegater röstar emot honom.

Axel Anderssons markering mot de pingstbetonade

Den 1 oktober 1930 börjar Axel Andersson sitt arbete som missionsföreståndare. Han har under den generalkonferens han blir vald på, förklarat sig vara lojal mot alla riktningar i Missionsförbundet.⁷⁵ Men bara tre-fyra månader efter att han tillträtt sin tjänst, tar han på flera sätt tydligt avstånd från de pingstbetonade. I en artikelserie i tidningen *Missionsförbundet* med rubriken »Splitringsrörelser» tar han upp orsaken till att bland annat Mullsjö missionsförsamling lämnat Missionsförbundet genom att citera en anonym brevskrivare.⁷⁶ Detta brev, som bland annat utpekar en enskild predikant, behandlar jag längre fram i uppsatsen.

Vid samma tid, i början av 1931, ger Axel Andersson ut en bok på Missionsförbundets förlag. Boken heter *Förr och nu* och är en tillbakablick på de värderingar av demokrati och frihet som präglat Missionsförbundet vid dess bildande, och som han menar nu är på väg att gå förlorade. I bokens sista kapitel med rubriken skuggsidor, erkänner han att det i Pingströrelsen finns många »varmhjärtade kristna».⁷⁷ Men faran ligger i »djärva och hänsynslösa ledare» som med hjälp av masshypnos förleder hela grupper till en låg moralisk nivå.⁷⁸ I Pingströrelsen finns också ett fördömande av oliktankande som spränger församlingar och klyver hela rörelser. Han menar att Pingströrelsens ledare utövar en faktisk »diktatur».⁷⁹

Det som är uppeendeväckande är hans hårda kritik mot just de pingstbetonade. Han menar att dessa uppträder mer sansat än Pingströrelsen, men att det inte syns någon möjlighet att förhindra splittring. »Dessa grupper förhålla sig på liknande sätt till församling-

75 MFB, 19.6.1930.

76 MFB, 5.2.1931.

77 Andersson 1931, s 146.

78 Andersson 1931, s 147.

79 Ibid.

arna som finnes inom de frikyrkliga samfundet som de kommunistiska cellerna till fackföreningarna». ⁸⁰ Vad som är intressant är hans förklaring till de pingstbetonades expansion. Han menar att det genom »väckelsekampanjer i amerikansk stil» i de större städerna kommit in nya medlemmar i Missionsförbundet som inte förstått dess grundprinciper. ⁸¹ Han menar också att utslagningen av predikanter ökar, genom att den unge predikant som leder dessa kampanjer blir så populär att han »håller på att fördärvas genom allt det goda, man slösar på honom». ⁸² Beskrivningen ger lätt associationer till den då 33-åriga Frank Mangs och hans alliansmöten.

Axel Andersson avslutar boken med att förklara varför pingstväckelsen skadat Missionsförbundets strävan att nå ut i samhället med evangelium. »Världens nöd har försvunnit från många medlemmars blickpunkt. De varken känna eller vilja lära känna de problem som förekomma ute i världen. Ordets förkunnare har därigenom kommit i en vansklig ställning. Om de skola predika sina församlingsmedlemmar till behag, intresserar sig allmänheten icke för dem, vända de sig till allmänheten, bli församlingsmedlemmarna missnöjda.» ⁸³

Sammanfattning

Missionsförbundet försökte möta det förändrade samhället genom central organisering av ungdomsverksamheten på 1910-talet. Detta visade sig ge önskat resultat i och med att både ungdomsföreningar och lokala församlingar växte i antalet medlemmar. Men att använda det förändrade samhällets värderingar i form av vetenskaplig forskning av Bibeln väckte stort motstånd och skapade en hård och långvarig strid inom Missionsförbundet. Striden började med Lorentz Backmans lärartid på Missionsskolan och fortsatte även efter hans avgång. Därefter återkom den förstärkt när Axel Andersson valdes till missionsföreståndare 1930.

80 Andersson 1931, s 147.

81 Andersson 1931, s 144, 145.

82 Andersson 1931, s 149.

83 Andersson 1931, s 151.

Axel Andersson var en stark ledarpersonlighet. Han hade en mindre konservativ bibelsyn med Jesus-gestalten i centrum. Men verkar mer ha använt den vetenskapliga forskningen av Bibeln att uttrycka sin redan fasta övertygelse. Hans uppfattning vilken metod som skulle användas för medlemsökning koncentrerade sig till centralt organiserad verksamhet.

Axel Andersson kände sig främmande för pingstväckelsens sätt att skilja på omvändelse och andedop. I början av 1931 gjorde han en tydlig markering mot pingstväckelsens anhängare inom Missionsförbundet, och liknade dem bland annat vid kommunisters verksamhet. Intrycket är att Axel Andersson redan 1931 ägde uppfattningen att Missionsförbundet var på väg att splittras. Frågan för honom verkar mera ha varit hur stor denna splittring skulle bli.

4. Splittring, isolering och expansion av Pingströrelsen 1913–1932

1913 utesluts Filadelfia-församlingen i Stockholm ur Stockholms distriktsförening av baptistförsamlingar på grund av allt för öppen nattvardsgång. Men församlingen är också känd för att i hög grad stått öppen för den andedopsförkunnelse som nått Sverige några år tidigare. Filadelfia-församlingen har vid uteslutningen 438 medlemmar men upplever under de kommande 20 åren en kraftig expansion och 1932 är medlemsiffran 4.662.⁸⁴ Föreståndare för församlingen är under hela denna tid Lewi Pethrus. Runtom i Sverige bildas en rad nya församlingar, främst i städerna, och Pingströrelsen växer från 1.000 medlemmar 1915 till 38.385 medlemmar 1932.⁸⁵ Att Lewi Pethrus kan ha en ledarställning i hela rörelsen, trots att det officiellt inte väljs någon ledare, beror enligt Carl-Erik Sahlberg på Filadelfia-församlingens storlek och Lewi Pethrus personliga egenskaper.⁸⁶

Lewi Pethrus

Lewi Pethrus kommer ursprungligen från Västra Tunhem i Västergötland, och är uppvuxen i en arbetarfamilj. Han arbetar själv några år inom industrin innan han 1902 reser runt som evangelist bland baptistförsamlingar i Norge. Två år senare blir han elev vid Betel-seminariet i Stockholm, Baptistsamfundets predikantutbildning. Efter nästan två års studier arbetar han som predikant i samfundet och får 1911, 26 år gammal, kallelse att bli föreståndare för Filadelfia i Stockholm. På den posten kommer han att stanna i 47 år.

Vad har Lewi Pethrus för personliga egenskaper för att kunna ha en sådan ledarposition i Pingströrelsen? Utmärkande drag är hans nykterhet och organisationsförmåga. I en intervju säger han sig ha sett som sin stora uppgift att dämpa Pingströrelsens »våldsamma

84 Sahlberg 1976, s 154.

85 Sahlberg 1976, s 54.

86 Sahlberg 2009/1977, s 43, 44.

yttringar».⁸⁷ Att detta i sin tur ger honom ett drag av självupptagenhet, verkar han inte riktigt vara medveten om. I sina memoarer beskriver han sitt möte med författaren Sven Lidman som gått med i Pingströrelsen i början av 1920-talet. Lewi Pethrus upptäcker Lidmans egocentriska drag och skriver att han genom detta »var på väg att upptäcka sig själv».⁸⁸ Ett liknande intryck ger han i en intervju 1973 när han får frågan hur han hade upplevt sin maktposition. Lewi Pethrus svarar att han saknat insikt om denna makt, och istället sett sig som en enkel arbetarpojke. »Jag tror att jag gjort misstag i det här sammanhanget genom att jag själv inte förstått att mina ord betydde så mycket».⁸⁹

Alf Lindberg, som skrivit en avhandling om Lewi Pethrus uppfattning om predikantskolor, använder i en tidningsintervju orden taktiker och strateg om Lewi Pethrus.⁹⁰ Han menar också att Lewi Pethrus använde sig av ett »tillämpat ledarskap – där sanningen är avhängig av sin nytthet».⁹¹ En annan avhandling om Lewi Pethrus, som behandlar Lewi Pethrus kristendomsuppfattning, är skriven av Carl-Gustav Carlsson. I en telefonintervju använder han samma uttryck som Lindberg, nämligen att Lewi Pethrus var en strateg.⁹² Lewi Pethrus verkade dock sakna insikt om, menar Carlsson, att andra människor inte tänkte lika strategiskt som han själv gjorde.

Något som präglar Lewi Pethrus i mycket är uppfattningen att leva i den yttersta tiden, och redan 1912 skriver han boken *Jesus kommer*. Ett av tecknen på Jesu nära ankomst, var det låga moraliska tillståndet i Sverige, men Carlsson menar att Lewi Pethrus trots detta betraktar Sverige som en kristen stat fram till 1940-talet.⁹³

87 Lindberg 1985, s 174.

88 Pethrus 1955, s 189.

89 Lundgren 1973, s 94.

90 Dagen 25.5.1991.

91 Ibid.

92 C-G Carlsson i samtal med författaren 3.11.1992.

93 Carlsson 2013/1990, s 210–211.

Lewi Pethrus andedop samt hans bibelsyn

När Lewi Pethrus gör en båtresa utmed norska kusten 1902, blir han så drabbad av naturupplevelsen att han talar ett otydbart språk. Händelsen faller snart i glömska, men fem år senare lyssnar han till metodistpastorn T.B. Barratts undervisning om andedopet. En tid därefter upplever Lewi Pethrus att hans tunga grips av en »härlig kraft- och salighetsström» under en bönestund.⁹⁴ Båda dessa händelser benämner han som »bibliskt dop i den Helige Ande» och »upplevelse av Andens uppfyllelse».⁹⁵

I sina memoarer vill inte Lewi Pethrus gå så långt som att påstå att den människa som inte är andedöpt, inte heller skulle vara kristen. Men han menar att den som saknar erfarenhet av andedopet inte heller har möjlighet att leva efter Guds vilja.⁹⁶ Lewi Pethrus uttrycker att andedop ger kraft att både leva för Gud och medmänniskor, samt att själv få vara lycklig.⁹⁷

När det gäller frågan om tungotal är tecknet på andedop, gör Lewi Pethrus 1917 ett uttalande på en konferens där han säger sig alltmer ha blivit övertygad om att »när Anden faller, talar vi tungor».⁹⁸ Tungotal blir inte det enda, men det säkraste tecknet på andedopet.

Lewi Pethrus bibelsyn är viktig att uppmärksamma. Under sin elevtid på Betelseminariet hamnar han i en djup troskris efter att ha läst böcker med historisk-kritisk bibelsyn. Men han får befrielse från alla dessa tvivel, när han i ensamhet har »ett personligt möte med Jesus».⁹⁹ Befrielsen ligger inte i bibelläsning eller införskaffandet av ny kunskap, utom genom en känsloupplevelse.

I sina memoarer behandlar Lewi Pethrus en strid med Axel Andersson 1931, där han menar sig ha försvarat »den gamla bibeltron».¹⁰⁰ Han menar också att hans förtroende för Bibeln är så stort, att även om han möter bibelord han inte kan förklara, så är han ändå

94 Pethrus 1953b, s 103.

95 Ibid.

96 Pethrus 1955, s 264.

97 Pethrus 1955, s 262.

98 EH 28.6.1917.

99 Pethrus 1953b, s 70.

100 Pethrus 1955, s 122.

övertygad om att det finns en förklaring. Viljan att tro verkar vara viktigare än att kunna bevisa talet om Bibelns ofelbarhet. Carlsson menar att Lewi Pethrus inte hade något förtroende för att med vetenskapens hjälp försvara Bibeln.¹⁰¹ Carlsson ifrågasätter också om Lewi Pethrus hade en fundamentalistisk bibelsyn, och har i sin analys blivit förvånad över hur väl Lewi Pethrus klarar sig utan Bibeln när det rör hans övertygelse.¹⁰² Carlsson menar att man också kan spåra en »rituell hållning till Bibeln», där principen om Bibelns auktoritet är viktigare än dess praktik.¹⁰³

Avståndstagande mot andra kristna

Under Pingströrelsens stora konferens, som under denna tid bär namnet Kölingaredsveckan, görs två gemensamma uttalanden i juni 1919. Det ena är att samfundsorganisationerna är det största hindret för pingstväckelsen i Sverige, och det andra är att endast andedöpta kan bära fram ett fulltonigt evangelium. Rektorn vid Missionskolan på Lidingö, Gustaf Mosesson, besvarar dessa uttalanden i *Svenska Morgonbladet*. Mosesson menar att Pingströrelsen står för »det andliga rusets karaktärer»¹⁰⁴ och uppmanar de frikyrkliga att vara uppmärksamma. Lewi Pethrus svarar på kritiken genom att hänvisa till Bibeln och kallar samfundens organisationer för »skököväsen» samt menar att »de uppriktiga själarna ta avstånd därifrån».¹⁰⁵ Under den tid som följer uppmanar han också Pingströrelsens evangelister »att åstadkomma utbrytningar» om de inte kan förmå hela församlingar att lämna respektive samfund.¹⁰⁶ Westin anser att Lewi Pethrus räknat med att värva medlemmar från Missionsförbundet till Pingströrelsen efter Waldenströms död 1917. Detta skulle vara anledningen till att ord och argument blev så

101 Carlsson 2013/1990, s 380–381.

102 Carlsson 2013/1990, s 380.

103 Carlsson 2013/1990, s 381–382.

104 Sundstedt, s 241.

105 Ibid.

106 Ibid.

väldigt skarpa.¹⁰⁷ Eeg-Olofsson använder det starka ordet rabulism om Lewi Pethrus handlande, vilket är ett politiskt uttryck för omstörtande verksamhet.¹⁰⁸

En tydligt markerad skiljelinje mellan Pingströrelsen och de övriga samfunden kan man notera under hela 1920-talet. Att inte heller de pingstbetonade är på Pingströrelsens sida, blir tydligt 1928 när G.E. Söderholm ger ut en 25-årskrift över Pingströrelsen. Han skriver där att det finns »en hel del av dessa andedöpta vänner inom Missionsförbundet» som har en »rätt kylig inställning» till Pingströrelsen. Detta på grund av »samfundsintresset».¹⁰⁹

Franklinstriden

Under hösten 1929 rasar en strid inom Pingströrelsen, som hotar att klyva den i flera delar och som fått namn efter missionär A.P. Franklin.

A.P. Franklin är från början anställd inom Alliansmissionen, men efter en schism lämnar han samfundet 1923. Han blir samma år medlem i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Där blir han en av de främsta drivkrafterna bakom att ett missionsråd bildas med namnet Svenska Fria Missionen och avsikten är att samordna Pingströrelsens yttre mission. Denna organisationsform får snart kritik, särskilt med tanke på det tidigare uttalandet på Kölingaredsveckan där organisationer döms som pingstväckelsens största hinder. Men vid bildandet 1924 har Svenska Fria Missionen stöd från Lewi Pethrus.

År 1929 flyttar Fria Bibelinstitutet in i Svenska Fria Missionens lokaler på söder i Stockholm. Institutet utbildar missionärer och predikanter i Pingströrelsen, och ansvarig är Rikard Fris som också sitter med i Svenska Fria Missionen. På söder ligger också Södermalms fria församling som genom sammanslagning av mindre pingstförsamlingar bildats samma år. Till församlingen får den tredje medlemmen i Svenska Fria Missionen, Ivar Claesson, kallelse att bli föreståndare. På grund av denna maktkoncentration fruktar Lewi Pethrus att Pingströrelsen ska organiseras till ett samfund. Enligt

107 Westin 1958, s 212.

108 Eeg-Olofsson 1977, s 76.

109 Söderholm 1928, s 423.

Sahlberg känner sig Lewi Pethrus främst hotad i sitt karismatiska ledarskap och franklinstriden är ett faktum.¹¹⁰

På Kölingaredsveckan 1929 tar Lewi Pethrus öppet avstånd från Svenska Fria Missionen. I september blir A.P. Franklin avstängd som äldste i Filadelfiaförsamlingen, samtidigt som han anklagas för att ha plagierat en tysk missionärsbok och sedan själv fått betalning. A.P. Franklin skriver då ett brev där han ber om förlåtelse både för sin bokplagiering och för ett uttalande mot Lewi Pethrus. Sahlberg nämner att A.P. Franklin redan i april erkänt plagiatet för äldstekåren i Filadelfia, och att boken senare välvilligt recenserats i veckotidningen *Evangelii Härold* där Lewi Pethrus är en av redaktörerna.¹¹¹ Trots detta finner äldstekåren att A.P. Franklins »bön om förlåtelse icke uppbärs av uppriktig ånger».¹¹² Han blir därför utsluten ur Filadelfia-församlingen i oktober 1929.

Lindberg menar att A.P. Franklin vid denna tid strävar efter en centralisering av Pingströrelsen, och att han är den ende ledargestalten som kan konkurrera med Lewi Pethrus.¹¹³ Han menar också att Lewi Pethrus långt senare kunde erkänna att det låg en viss sanning i talet om maktkamp mellan honom och A.P. Franklin.¹¹⁴

När det gäller Fria Bibelinstitutet publiceras en annons i veckotidningen *Evangelii Härold* där det meddelas att det inte längre är förenligt med »Guds vilja» att delta i institutets verksamhet.¹¹⁵ Rikard Fris anklagas av Lewi Pethrus per telefon för »myteri».¹¹⁶ Sahlberg anser att Rikard Fris är trovärdig när han menar att Lewi Pethrus anklagelser mot honom är falska.¹¹⁷ Filadelfia-församlingen bryter också all kontakt med Södermalms fria församling som isoleras från den övriga Pingströrelsen.

110 Sahlberg 2009/1977, s 74.

111 Ibid.

112 Ibid.

113 Lindberg 1985, s 202.

114 Ibid.

115 Sahlberg 2009/1977, s 73.

116 Ibid.

117 Ibid.

Självvald isolering

Även om Lewi Pethrus segrar över Franklins organisationslinje, hotas Pingströrelsen av splittring. Både A.P. Franklin och Rikard Fris har blivit medlemmar i Södermalms fria församling, som i sin tur har stöd av olika grupperingar inom Pingströrelsen i andra städer.¹¹⁸ Utanför Pingströrelsen tar John Ongman parti för A.P. Franklin. John Ongman är ledare för Örebro Missionsförening som vid denna tid fortfarande tillhör Svenska Baptistsamfundet, men delar många av Pingströrelsens värderingar. Samma ställningstagande gör dagstidningen *Svenska Morgonbladet* som står Missionsförbundet nära. Sahlberg menar att om kritiken utifrån inte varit så stor, hade Pingströrelsen splittrats mer definitivt.¹¹⁹ Som exempel tar han hur man i *Evangelii Härold* vid denna tid skriver att »det är en härlig schism – en schism, som vi alltid längtat efter».¹²⁰

Pingströrelsen med Lewi Pethrus i spetsen tvingas nu än mer isolera sin rörelse mot både frikyrkosamfundet och det övriga samhället. Ett exempel på detta är Lewi Pethrus föredrag i januari 1931 som heter »Vår ställning till andra kristna». Bibelsynen är ett av de ämnen han tar upp, och bland annat citerar han ur *Präster och profeter* för att bevisa att Axel Andersson är en »fullblodig kritiker».¹²¹ Han menar att endast andedopet är ett säkert skydd mot bibelkritik som han liknar vid »ogräs».¹²² Men det är inte bara bibelsyn som hans kritik gäller. Han beskyller Missionsförbundet för moralisk slapphet, och säger att »vi har exempel på ledare, som fallit i äkten-skapsbrott».¹²³ Dessa ledare skall sedan, enligt Lewi Pethrus, allt för lätt ha fått förlåtelse för sina felsteg. Bibelkritik och bristande moral är alltså några av orsakerna till att Pingströrelsen valt att isolera sig från de andra samfundet.

118 Sahlberg 2009/1977, s 75.

119 Sahlberg 2009/1977, s 79.

120 Sahlberg 2009/1977, s 78.

121 Dahlén 1989, s 35.

122 EH 19.2.1931.

123 Eeg-Olofsson 1977, s 74–75.

När det gäller isoleringen från samhället kommer detta till uttryck på Kölingaredsveckan 1932 när man tackar Gud för att vara »föraktade i världens och de världskristnas ögon».¹²⁴ Enligt Sahlberg blir Pingströrelsens kraftiga medlemsökning mellan 1930–1933 på nästan 17.000 medlemmar det tecken som bekräftar det riktiga i denna isolering.¹²⁵ Lindberg menar att en slutsats som ligger nära till hands är att franklinstriden och den följande medlemsökningen blir en bekräftelse för Pingströrelsens medlemmar att Lewi Pethrus är en ledare utsedd av Gud.¹²⁶

Sammanfattning

Pingströrelsens kraftiga expansion från 1910-talet och framåt präglades av ett starkt ledarskap och enhetlig uppfattning om andedopets nödvändighet. 1919 gjorde man ett offentligt uttalande där man tog avstånd från organiserad frikyrklig verksamhet. Tio år senare förstärktes detta avståndstagande genom att Pingströrelsen isolerade sig när den drabbades av splittring under den så kallade franklinstriden. A.P. Franklin hade som avsikt att organisera Pingströrelsens missionsverksamhet, men blev utesluten. Han hotade med sin auktoritet Lewi Pethrus, som sedan starten varit Pingströrelsens inofficielle ledare.

Lewi Pethrus var en ledargestalt med stor organisationsförmåga, men verkar ha saknat insikt om sin starka maktposition. Det han benämnde andedop nådde han inte genom en kris, utan i samband med en storslagen naturupplevelse. Kris upplevde han däremot vid läsningen av en bok formad av historiskkritisk bibelsyn. Under resten av sin levnad blev han motståndare till all form av bibelkritik, men hans bibelsyn visade sig i praktiken vara föränderlig och anpassningsbar. Lewi Pethrus ledarskap förstärktes också efter franklinstriden genom att Pingströrelsen i sin självvalda isolering upplevde sin största medlemsökning någonsin.

124 Sahlberg 2009/1977, s 79.

125 Ibid.

126 Lindberg 1985, s 212.

5. Missionsförbundets splittring 1930–1935 och dess konsekvenser

1930 består Missionsförbundet av 1.612 församlingar med sammanlagt 113.719 medlemmar, och i ungdomsorganisationen är medlemsantalet i ungdomsföreningarna 48.013 och i juniorföreningarna 24.280. På hösten detta år börjar Axel Andersson att arbeta som missionsföreståndare. Vid ungefär samma tidpunkt begär Mullsjö missionsförsamling sitt utträde ur Missionsförbundet och under en femårsperiod kommer ett antal missionsförsamlingar att göra likadant. Vad är orsakerna till denna splittring? Genom att i detta avsnitt bland annat göra två lokala nedslag, dels i Skaraborgs läns distrikt av Missionsförbundet, dels i Vingåkers missionsförsamling, kan man finna några av anledningarna.

Aron Andersson

En av de pingstbetonade på Missionsskolan under Lorentz Backmans lärartid, var som tidigare nämnts Aron Andersson. Han kommer från Trevattna utanför Skövde, är jordbrukarson och har arbetat vid järnvägen. Han studerar två år vid Missionsskolan och får 1924 tjänst som föreståndare i Mullsjö missionsförsamling, som tillhör Skaraborgs läns distrikt. På distriktets predikantmöte samma år talar Aron Andersson och riktar kraftig kritik mot de stora brister han menar finns i församlingarna, och pekar särskilt på avsaknaden av bönenöten.¹²⁷ Han skriver också några få artiklar i *Västergötlands Missionsblad* med uppmaningar till bön och uppfyllelse av Anden. Efter sex år i Mullsjö flyttar han till Malmö, där han blir predikant i Immanuelskyrkan. På grund av detta kallas Aron Andersson senare för »Skåne-Aron» för att skiljas från en baptistmissionär med samma namn. Hedlund beskriver Aron Andersson som en faders-

127 VM mars 1924.

gestalt som många verkade känna förtroende för.¹²⁸ Men den fasthet som präglade hans förkunnelse, fick lätt hårda och kategoriska inslag och Hedlund påminner sig en brist på humor. Distriktsföreståndaren för Skaraborg läns distrikt, Carl Mouchard, beskriver Aron Andersson i ett brev 1931 som »en gåpåare-natur med stark viljekraft».¹²⁹ Värt att notera är att denne Carl Mouchard 1920 skriver rekommendationsbrev för Aron Anderssons antagande vid Missionsskolan.

Efterträdare till Aron Andersson i Mullsjö blir Ivar Johansson, också en av de pingstbetonade på Missionsskolan. Enligt Mouchard är det av Aron Andersson som Ivar Johansson och hans bror Sixten fått »sin andliga fostran».¹³⁰ Sixten Johansson är aldrig elev på Missionsskolan och reser vid denna tid som evangelist på fria kallelser.

Splittring i Skaraborgs läns distrikt

I Skaraborgs läns distriktstidning, *Västergötlands Missionsblad*, är man fram till mitten av år 1930 öppen för de pingstbetonade och deras budskap. 1929 har Aron Andersson två helsidesartiklar i tidningen, liksom Alex Olovson.¹³¹ Även en predikan av Lewi Pethrus publiceras.¹³² Det informeras även om uppbyggelsekonferens i Mullsjö med Aron Andersson och Frank Mangs, och året därpå i Bjurbäck med Aron Andersson och Paul Edman.¹³³ Alex Olovson håller också en »gripande predikan» på distriktets sommarmöte 1930.¹³⁴ Från och med hösten 1930 blir det tyst om de predikanter som tillhör de pingstbetonade. Istället publiceras en rad predik-

128 John Hedlund i samtal med författaren 13.5 1992.

129 Brev från Mouchard till Mosesson 28.4.1931. Församlingsrådets protokoll 1915–1931. RA.

130 Ibid.

131 VM maj och september 1929, samt januari och juli 1929.

132 VM juni 1929.

133 VM november 1929, resp juli 1930.

134 VM juli 1930.

ningar av Missionsförbundets ledargestalt P. Waldenström, som avled 1917.¹³⁵

På distriktsmötet i Ulricehamn i oktober 1930 kommer dock de första tecknen på splittring. Carl Mouchard säger i sitt tal där att mycket sätts på prov i »de många strömningarnas tid» även i distriktets verksamhet.¹³⁶ Han berättar att i några fall är åsikterna så olika, »att något samförstånd knappast är att räkna med i denna värld». I januari 1931 kommer sedan den slutgiltiga markeringen mot de pingstbetonade, genom att ett dokument publiceras i *Västergötlands Missionsblad* med rubriken »Några ord i evangelistfrågan».¹³⁷ Där tar man avstånd från alla dem som orsakat splittring, och offentliggör ett beslut att varken rekommendera eller utsända någon evangelist, som inte är medlem i Missionsförbundet. Dokumentet är undertecknat av hela styrelsen för distriktet.

Vad konflikten främst gäller är att Mullsjö missionsförsamling under hösten 1930 lämnar Missionsförbundet, och blir »fri och biblisk».¹³⁸ I början av 1932 beslutar sig en grannförsamling att också lämna Missionsförbundet, nämligen Bjurbäcks, missionsförsamling. I ett brev till inre missionens sekreterare, Johan Gustafsson, skriver Carl Mouchard att dopfrågan inte spelat någon större roll för utträdet, och att något krav på baptistiskt dop inte finns. Där emot menar Mouchard att Aron Anderssons verksamhet desto mer har påverkat utträdet. »Aron Anderssons uppfattning i Backmansfrågan har varenda medlem i de båda församlingarna. Det gäller också hans uppfattning om den nye missionsföreståndaren.»¹³⁹ Axel Anderssons person skulle, enligt Carl Mouchards brev, vara den största anledningen till dessa två församlingars utträde ur Missionsförbundet. Att distriktet står på Axel Anderssons sida, märks genom att denne blir inbjuden att tala på distriktsmötet i

135 VM april 1930, maj 1930, december 1931.

136 VM november 1930.

137 VM januari 1931.

138 EH 17.1.1935.

139 Brev från Mouchard till Joh. Gustafsson 12.2.1932. Utredningar: Splitt-ringsrörelsen. RA.

oktober 1932.¹⁴⁰ Där håller han bland annat ett föredrag med rubriken »Förr och nu», samma titel som på den bok där han så tydligt tar avstånd från de pingstbetonade.

Splittring i Vingåkers missionsförsamling

I en mycket läsvärd uppsats av Åke H Nilsson behandlas situationen för Vingåkers missionsförsamling under början av 1930-talet. I Vingåker som ligger i Södermanland utmed västra stambanan finns missionsförsamlingen 1929 med 347 medlemmar.¹⁴¹ Året har varit framgångsrikt med 50 nya medlemmar och en av orsakerna till detta är de två bibelstudieveckor som i slutet av 1929 hållits i församlingen. Dessa leddes av den i Mullsjö då anställde Aron Andersson. De två sista dagarna medverkade också Alex Olovson. Vid denna tid var David Hörnmark anställd som predikant i församlingen, som liksom Aron Andersson var elev på Missionsskolan under Lorentz Backmans tid.

På församlingens årsmöte i januari 1930 beslutar man att göra en skrivelse till Missionsförbundets generalkonferens under juni samma år, där man uppmanar konferensens delegater att rösta ned förslaget om Axel Andersson som näste missionsföreståndare. På församlingens årsmöte ett år senare, diskuterar man det faktum att Axel Andersson ändå blivit vald. Man konstaterar att Missionsförbundet anställer tjänstemän »vilka intaga samma kritiska hållning till bibelordet, som ... Lorentz Backman ...».¹⁴² På årsmötet beslutar man också att i november 1931 hålla en bibel- och evangelistkurs, och som ledare kallas Aron Andersson, Alex Olovson och en predikant från Tyringe. Detta väcker enligt Nilsson oro på centralt håll i Missionsförbundet.¹⁴³

I september 1931 beslutar flera kretsar i missionsförsamlingen att lägga ned ungdomsverksamheten och 1932 upphör ungdomsföre-

140 VM oktober 1932.

141 Nilsson 1967, s 17. EHSb.

142 Protokoll 18.1.1931 paragraf 26 för Vingåkers Missionsförsamling, citerat av Nilsson 1967, s 19. EHSb.

143 Ibid.

ningen. Nilsson menar att församlingen i och med detta blir allt mer inåtriktad i sin verksamhet.¹⁴⁴ I februari 1932 anordnas ett extra församlingsmöte där en av lärarna på Missionsskolan, David Hedegård har blivit inbjuden. Det är David Hedegård som tidigare gått till angrepp mot Axel Anderssons bok *Präster och profeter*. David Hedegård säger på församlingsmötet att han anser sig ha en funktion att fylla på Missionsskolan, och att »vi får tro och läsa Guds ord fritt ännu».¹⁴⁵ Men han varnar också församlingen för att dela sig, och framhåller att Missionsförbundet inte har någon makt över församlingen. På förslag från en av medlemmarna beslutar sig församlingen att vända sig till missionsstyrelsen med en skrivelse, där man undrar om styrelsen står bakom Axel Anderssons »fördömande om den andliga rörelse som går under namnet pingstväckelsen».¹⁴⁶ Man önskar av missionsstyrelsen ett offentligt klagörande.

På nämnda församlingsmöte tas också ytterligare ett beslut, nämligen att utröna hur många medlemmar som är för respektive mot ett utträde ur Missionsförbundet. Genom att kretsvis göra provval med slutna sedlar i mars månad 1932 kommer man fram till att 173 medlemmar önskar utträde ur Missionsförbundet, medan 126 är emot. Men detta provval blir helt plötsligt underlag för styrelsen att föreslå delning av församlingen. Detta handlande visar också att man egentligen inte är så intresserad av missionsstyrelsens svar som ska komma i juni. Den 8 maj 1932 tas beslutet om delning under ett extra församlingsmöte genom att ordförande läser upp namnen på de mer än 120 personer som lämnar församlingen.¹⁴⁷ Den 5 juni bildas Betelförsamlingen i Vingåker och baptistiskt dop blir medlemskrav. Någon övergång till Pingströrelsen blir det emellertid aldrig, utan församlingen kommer från 1947 att vara medlem i Örebromissionen.

144 Nilsson 1967, s 21. EHSb.

145 Protokoll vid extra församlingsmöte för Vingåkers Missionsförsamling 14.2.1932 paragraf 2, citerat av Nilsson 1967, s 23. EHSb.

146 Protokoll vid extra församlingsmöte för Vingåkers Missionsförsamling 14.2.1932 paragraf 3, citerat av Nilsson 1967, s 23. EHSb.

147 Nilsson 1967, s 25. EHSb.

Nilsson menar att dopfrågan är viktig vid splittringen i Vingåker, men inte alls avgörande.¹⁴⁸ Han menar också att det är gripande att läsa årsberättelsen för missionsförsamlingen 1932 där man skriver »att vi vilja inte uttala någon anklagelse mot någon».¹⁴⁹ Trots att missionsförsamlingen minskat med 140 personer blir det medlemsökning hösten 1932 när evangelisten Berthil Paulson leder en mötesserie där.

Missionsstyrelsens markering mot de pingstbetonade

Redan under Axel Anderssons första år som missionsföreståndare, görs på Missionsförbundets generalkonferens 1931 ett viktigt uttalande. En kommitté utsedd av missionsstyrelsen har formulerat uttalandet som uttrycker att det sista tiden funnits missionsförsamlingar där endast baptistiskt dop varit tillräcklig förutsättning för medlemskap. Men det betonas starkt att Missionsförbundets grundsats är att endast den levande tron utgör förutsättningen för medlemskap. I uttalandet uppmanas också missionsförsamlingarna att inte betjänas av evangelister och förkunnare som inte respekterar Missionsförbundets grundprinciper.

Ett år senare, den 30 juni 1932 publiceras missionsstyrelsens svar på den skrivelse som sänts av den numera delade missionsförsamlingen i Vingåker. I uttalandet säger missionsstyrelsen att de inte vill hindra människors längtan efter Andens gåvor, men att kritiken gäller den rörelse som systematiserar och skapar ensidighet av denna längtan. »Där så har skett, har den därför kommit att stå mer i sönderskärelets tjänst än i väckelsens.»¹⁵⁰ Uttalandet avslutas med en uppmaning till församlingarna att tillgodose »sunda behov» av uppbyggelse och gemenskap samt vara vaksamma mot de som driver församlingar mot splittring.¹⁵¹ Missionsstyrelsen markerar

148 Nilsson 1967, s 24. EHSb.

149 Vingåkers Missionsförsamlings årsberättelse för 1932, citerat av Nilsson 1967, s 27. EHSb.

150 MFB 30.6.1932.

151 Ibid.

med detta uttalande att man enhälligt står bakom Axel Andersson i hans arbete som missionsföreståndare.

Alex Olovson i samtal med missionsstyrelsen

Den 22 september 1932 beslutar Oskarströms missionsförsamling att lämna Missionsförbundet. I församlingen har tidigare predikanten Axel Wendahl verkat, även han elev under Lorentz Backmans, tid på Missionsskolan. På platsen har också Alex Olovson under ett antal år drivit uppbyggelsekonferenser. Av den sistnämnda anledningen blir Alex Olovson inkallad till »ett broderligt och innerligt samtal» med missionsstyrelsen i oktober 1932.¹⁵² I detta samtal uttrycker Alex Olovson att han inte på något sätt ifrågasätter Missionsförbundets grundsatser, inte heller när det gäller synen på dopet. Däremot menar han att hans uppgift som evangelist skall vara till uppbyggelse för församlingarnas egna medlemmar, eftersom han anser att nu är »tiden icke lämplig för arbetet utåt bland icke-troende».¹⁵³ Missionsstyrelsens medlemmar påpekar att avsikten med evangelistverksamheten är att den skall vara utåtriktad, och ger exempel på framgångar i Norge. I allt annat verkar missionsstyrelsen vara nöjd med Alex Olovsons svar, men vill att hans åsikter ska få praktiska konsekvenser. På detta svarar Alex Olovson att han vill ha betänketid innan han tar ställning till vad detta skulle innebära för hans evangelisttjänst.

Alex Olovson avgår som evangelist

I december 1932 avger Alex Olovson sitt svar till missionsstyrelsen i form av ett brev. Han menar i sitt brev, att striden om de pingstbetonade inte främst gäller hans person, utan »en väckelse från Gud i denna tid då både avfallet och den andliga försoffningen är så stor i den bekännande kristenheten».¹⁵⁴ Han menar också att det i grunden handlar om olika syn på väckelse, och hans oförmåga att

152 Missionsstyrelsens protokoll 14–15.10.1932 (del 2). RA.

153 Ibid.

154 Missionsstyrelsens protokoll 16.12.1932 (del 2). RA.

kompromissa blir tydlig. »Jag har sett allt för många underbara förvandlingar i människors liv för att pruta av något i min förkunnelse.»¹⁵⁵ På grund av detta önskar han att få lämna sin tjänst som evangelist i Missionsförbundet.

Missionsstyrelsen godtar hans avskedsansökan, men på villkoret att han är lojal mot Missionsförbundet till anställningstidens slut. Alex Olovson lovar detta, och han arbetar som evangelist till och med den 30 april 1933. Detta sista halvår pågår en intensiv brevväxling mellan Alex Olovson och Johan Gustafsson, inre missionens sekreterare, och denna brevväxling finns bevarad i Missionsförbundets arkiv.¹⁵⁶ Här ger Alex Olovson ett nervöst och pressat intryck. Fromheten som präglar hans böcker kommer i skymundan när han gång på gång försöker påvisa felaktigheten i rykten kring hans person. Samtidigt kan man ana en äkta glädje när han skriver att det är väckelse på varje plats han besöker vårvintern 1933. Men i det sista brevet som finns bevarat, skrivet bara 12 dagar innan han slutar, kommer bitterheten fram när han sammanfattar sina 18 år som evangelist. »Då jag givit de bästa krafterna till [Missions-]Förbundet, blivit stämplad inför offentligheten tillsammans med de andra för en parasit, sådant kännes smärtsamt.»¹⁵⁷

Församlingar lämnar Missionsförbundet

Som tidigare nämnts har Mullsjö missionsförsamling lämnat Missionsförbundet hösten 1930, liksom Bjurbäcks missionsförsamling i slutet av 1931. Den 1 april 1932 begär Habo friförsamling sitt utträde, liksom Oskarström i augusti samma år. När sedan Alex Olovson sagt upp sig från sin evangelisttjänst, beslutar fyra församlingar att lämna Missionsförbundet under en period av två månader. I mitten av december 1932 begär Åtvidabergs och Öckerö missionsförsamlingar sitt utträde, och i början av 1933 Djursdala och Tyringe missions-

155 Ibid.

156 Brev från Olovson till J. Gustafsson januari–maj 1933. Johan Gustafssons korrespondens. RA.

157 Brev från Olovson till J. Gustafsson 18.4 1933. Johan Gustafssons korrespondens. RA.

församlingar. Åtvidabergs missionsförsamling anger som skäl att de inte accepterar Axel Anderssons »stympade bibeltro».¹⁵⁸ Även Öckerö missionsförsamling anger Axel Andersson som främsta orsak till utträde.¹⁵⁹ Det kan utifrån detta konstateras att tre av de församlingar där Alex Olovson haft konferensverksamhet under ett halvår begär utträde ur Missionsförbundet. Kanske är det utifrån detta uppfattningen har kommit att det är Alex Olovson som är ledaren för de pingstbetonades utbrytning. Lewi Pethrus påstår i sina memoarer att de pingstbetonades »egentlige ledare var ... Alex Olovson».¹⁶⁰

Lewi Pethrus fruktar samfundsbildning

I början av 1933 lever Pingströrelsen fortfarande i sin självvalda isolering i sviterna efter franklinstriden. När de pingstbetonade är på väg att lämna Missionsförbundet fruktar Lewi Pethrus att dessa, tillsammans med Örebro Missionsförening och A.P. Franklins sympatisörer i främst Södermalms fria församling, skall bilda ett pingstväckelsesamfund. Lewi Pethrus menar att han visste att en sådan förening planerades.¹⁶¹ För att förhindra en sammanslagning, tar han redan i början av 1933 upp ämnet i Filadelfia-församlingens styrelse. Han uttrycker att det är »partisinne» att ta avstånd till »andedöpta bröder som anslutit sig till väckelsen».¹⁶² Men hans synpunkt väcker inte stort gensvar, eftersom många i Pingströrelsen ser isoleringen som främsta orsak till den kraftiga medlemsökningen. Lewi Pethrus inser att det är på Kölingaredsveckan sommaren 1933 som han måste övertyga Pingströrelsen om ett ändrat ställningstagande i frågan.

158 Missionsstyrelsens protokoll 19.12.1933 bilaga 4 (s 874–875). RA.

159 Missionsstyrelsens protokoll 27.4.1933 bilaga 7. RA.

160 Pethrus 1955, s 51.

161 Pethrus 1955, s 52.

162 Lindberg 1985, s 216.

Rykten om pingstväckelsesamfund

Rykten om en förening mellan de olika pingstväckelsegrupperna verkar också i början av 1933 ha nått Missionsförbundets ledning. Johan Gustafsson skriver då ett brev till Alex Olovson och frågar om ryktets sanningshalt. I sitt svar menar Alex Olovson att det är andra »fria grupper» som har skapat detta rykte.¹⁶³ Han säger sig också ha talat med Örebro Missionsförenings nye ledare, J. Magnusson som förnekat kännedom om ryktet.

I annat brev till Johan Gustafsson, två veckor senare, skriver Alex Olovson att ingen av dessa »fria grupper» vill gå till Pingströrelsen.¹⁶⁴ Men han avvisar bestämt att han skulle vara delaktig i planerna på att bilda ett nytt samfund. »Det har smärtat mig att du vid flera tillfällen kommit med, att jag har haft något nytt i kikarn, då det i verkligheten varit jag som varit största hindret för det. Jag har hittills slagit ned alla försök i den riktningen, emedan jag menat att det räcker med organisationer som det är för närvarande.»¹⁶⁵

Det som talar mot planerna på ett nytt pingstväckelsesamfund genom en sammanslutning mellan de pingstbetonade, Örebro Missionsförening och Södermalms fria församling är att det redan på hösten 1932 har uppstått en schism mellan A.P. Franklin och Södermalms fria församling. Denne har redan på sensommaren 1932 sammankallat till ett möte i Ljungby och bildat en ny pingströrelse med den amerikanska rörelsen Assembly of God som förebild. Rörelsen får på svenska namnet Guds församling och under 1930-talet bildas församlingar i bland annat Göteborg, Stockholm, Alingsås, Åmål och Husqvarna. Men Södermalms fria församling är inte välvilliga till detta, och i protest lämnar A.P. Franklin församlingen 1933.¹⁶⁶

163 Brev från Olovson till J. Gustafsson 23.2.1933. Johan Gustafssons korrespondens. RA.

164 Brev från Olovson till J. Gustafsson 8.3.1933. Johan Gustafssons korrespondens. RA.

165 Ibid.

166 Sahlberg 2009/1977, s 84.

Planering av samfund för de pingstbetonade och Frank Mangs avhopp

I kapitel tre nämner jag ett brev som Axel Andersson citerar 1931 i tidningen *Missionsförbundet*, vars avsändare han inte avslöjar. Brevet berättar om orsakerna till Mullsjö missionsförsamlings utträde ur Missionsförbundet, och pekar också ut den predikant som brevskrivaren menar drivit fram splittringen. Hans namn är Aron Andersson. Brevskrivaren tror inte att Aron Anderssons avsikt är att ta med sig medlemmar till Pingströrelsen, utan att han »på alla övriga samfunds bekostnad» försöker samla »ett nytt 'fristående' sydväst-svenskt samfund». ¹⁶⁷ En källa, vars önskan om anonymitet jag respekterar, påstår sig veta att man i Mullsjötrakten i början av 1930-talet samlas för att bilda ett nytt samfund. Källan menar också att Aron Andersson vid denna tid är mycket tydlig i sitt avståndstagande till Pingströrelsen. ¹⁶⁸

I sina memoarer under rubriken »I brännpunkten» berättar Frank Mangs om sista gången han deltar i Öckerökonferensen, sommaren 1933. ¹⁶⁹ Han har återvänt till Sverige efter att sedan i oktober 1932 ha arbetat med en framgångsrik mötesserie i Oslo. Han beskriver hur han under konferensen håller en predikan, där han tar avstånd från tanken att skapa ett samfund bättre än de redan existerande. Efteråt möter han Alex Olovson och denne räcker honom handen med ett leende som Frank Mangs inte kan tolka. ¹⁷⁰ Men det finns en kollega som genast efter samlingens slut reser sig och besviket går iväg. Frank Mangs undviker skickligt att röja denna kollegas identitet i sina memoarer, ¹⁷¹ men i en intervju förklarar han att personen är Aron Andersson. ¹⁷² I samma intervju menar Frank Mangs att det är Aron Andersson som vid denna tid starkast driver de

167 MFB 5.2.1931.

168 Källan är anonym, men är i min mening trovärdig eftersom personen var god vän med flera av dem som påstås ha samlats i Mullsjö för att bilda ett samfund.

169 Mangs 1982a, s 178–184.

170 Mangs 1982a, s 183.

171 Ibid.

172 Frank Mangs i telefonintervju med författaren 8.4.1992.

pingstbetonades rörelse, och att denne inte är sams med Alex Olovson. Aron Andersson har också på sin sida bröderna Ivar och Sixten Johansson, som Frank Mangs kallar »Arons söner». Men på frågan hur han själv har fått veta allt detta, svarar Frank Mangs diplomatiskt att ryktena nått honom »bakvägen». ¹⁷³

Berthil Paulson menar att Frank Mangs känslighet och självständighet var det som räddade svensk kristenhet från svår splittring, när han vägrade ställa upp som »flaggskepp». ¹⁷⁴ I början av 1934 görs ett utdrag i tidningen Missionsförbundet av en intervju med Frank Mangs när han besöker Amerika. Där säger han att »det finns ingen annan grupp därhemma, som jag älskar mera än mitt kära [Missions-]förbund». ¹⁷⁵ Att han egentligen inte är så säker på sin trohet till Missionsförbundet förstår man vid läsningen av hans memoarer, där han berättar om ett möte med Lewi Pethrus 1937. På en fråga av stor vikt menar han att Lewi Pethrus inte svarade sanningsenligt. Men om svaret hade varit närmare sanningen, skriver Frank Mangs att han skulle sagt till Lewi Pethrus: »– Här har du min hand. Jag vill göra allt för att bistå dig i din kamp att bevara väckelsen både levande och ren.» ¹⁷⁶

Så sent som 1937 är alltså Frank Mangs bara några meningar ifrån att ansluta sig till Pingströrelsen.

Nyhemsveckan 1933

Vid ungefär samma tid som Öckerökonferensen, sommaren 1933, har Pingströrelsen sin konferens i Kölingared. Lewi Pethrus bär sin hotbild att ett pingstväckelsesamfund skall bildas och presenterar här sitt förslag om ny öppenhet. Han beskriver att vänner som lämnat samfunden och särskilt då Missionsförbundet »stå där lite undrande och spörjande». ¹⁷⁷ Utan att »pruta på sanningen» menar Lewi Pethrus, att Pingströrelsen behöver komma dessa vänner till

173 Frank Mangs i telefonintervju med författaren 8.4.1992.

174 Paulson 1984, s 83.

175 MFB 12.1.1934.

176 Mangs 1982b, s 151–153.

177 EH 20.7.1933.

hjälp.¹⁷⁸ Att Lewi Pethrus tar hotet på stort allvar anar man i hans beskrivning många år senare av sitt anförande. »Jag stred med dem till det yttersta, till dess att vi kom igenom.»¹⁷⁹ Lewi Pethrus lyckas alltså till slut övertyga en majoritet inom Pingströrelsen, och innan konferensveckan är slut är beslutet taget att bryta sin isolering mot andra kristna. Lindberg menar att detta visar hur begränsad pingstförsamlingarnas frihet egentligen var, eftersom kollektiva beslut i praktiken avgjorde församlingarnas handlande.¹⁸⁰ Pingstpastorn Harald Gustafsson skriver i sin memoarbok att Pingströrelsen borde erkänna att det inte alltid gått att realisera »vår överdrivna lära om lokalförsamlingens suveränitet».¹⁸¹

Missionsförbundet övervinner splittring

1929 skriver Missionsförbundets ordförande Sven Bengtsson att det inte finns »något behov att övergå till en fast organiserad frikyrka».¹⁸² Men bara fyra år senare, vid generalkonferensen 1933, tas beslut och görs uttalanden som visar att Missionsförbundet i praktiken redan har en organiserad frikyrklig identitet. En uppmaning görs till alla missionsförsamlingar att inte ta emot evangelister och predikanter som inte erhållit rekommendation av predikantrådet.¹⁸³ Rekommendationen har ett års giltighet och ges till de förkunnare som förklarat sig stå för Missionsförbundets grundsatser. Man diskuterar återbetalningsskyldighet för dem som lämnat Missionsförbundet och fått utbildning på Missionsskolan.¹⁸⁴ Man tar även beslut att bilda en kommitté för att utreda på vilket sätt man kan kontrollera predikanternas förflyttningar »utan att församlingarnas frihet för hårt beskures ...».¹⁸⁵ Rekommendationerna och besluten visar på

178 EH 20.7.1933.

179 Lundgren 1973, s 49.

180 Lundgren 1973, s 216.

181 Gustafsson 1983, s 187.

182 MFB, 26.9.1929, citerat i Bredberg 1953, s 314.

183 Generalkonferensens protokoll 14.6.1933 s 786. RA.

184 Generalkonferensens protokoll 14.6.1933 s 784–785. RA.

185 Generalkonferensens protokoll 14.6.1933 s 782–783. RA.

vilket stort allvar man tar den splittring som skett i Missionsförbundet.

Markeringarna på generalkonferensen 1933 verkar dock ha gett önskat resultat. I verksamhetsberättelsen för 1933 skriver man att Missionsförbundets församlingar står med några få undantag fastare vid sina grundsatser än på länge, och noterar en medlemsökning på mer än 500 medlemmar.¹⁸⁶ I 1934 års verksamhetsberättelse kan man läsa att »det gångna året har varit ett år i det lugna arbetets tecken».¹⁸⁷ Två år senare kan Axel Andersson skriva i boken *Under orostider* att många missionsförsamlingar vaknat upp och fått insikt om vad som höll på att gå förlorat. »Man får en känsla av att Svenska Missionsförbundet nu fått ett så stort rum i mångas hjärtan som knappast någon gång förr.»¹⁸⁸

I tidningen *Västergötlands Missionsblad* märks tydligt att förändringar sker. Från att tidigare mest ha innehållit artiklar av uppbyggelsekaraktär, börjar tidningen från och med 1930 ha ett stort antal referat från de enskilda församlingarnas verksamhet, samt reklam för distriktets ungdomsläger. I juni 1931 börjar tidningen med en junior-spalt och en rad artiklar om ungdomsarbetet införs. I juni 1933 har man också det första referatet från generalkonferensen i Stockholm. På distriktsmötet i Mariestad i oktober 1933 rapporteras smärre väckelser i distriktet, men främst juniorarbetet »har givit goda resultat».¹⁸⁹ Allt detta tyder på att Missionsförbundets identitet har blivit starkare i distriktet och detta genom ökad organiserad verksamhet, och särskilt då ungdomsverksamheten.

Frågan man kan ställa sig är hur stor splittringen blir i stort för Missionsförbundet. Gunnar Westin anger siffran 3.000, men mycket talar för att siffran är betydligt större.¹⁹⁰ I verksamhetsberättelserna meddelas för första gången 1932 hur många medlemmar som begärt sitt utträde eller har uteslutits. Tidigare har utträde, uteslutning och dödsfall varit samma sak. Under perioden 1932–1935 blir 15.188

186 Svenska Missionsförbundets Årsberättelse 1933, s 6.

187 Svenska Missionsförbundets Årsberättelse 1934, s 5.

188 Andersson 1936, s 120.

189 VM oktober 1933.

190 Westin 1958, s 217.

medlemmar uteslutna eller begär utträde ur Missionsförbundet, se bilaga. Antalet medlemmar som frivilligt lämnar Missionsförbundet måste vara i betydande majoritet. Att denna medlemsflykt statistiskt sett inte blir tydlig, beror på en ännu större medlemsökning. Under samma tidsperiod får Missionsförbundet 25.149 nya medlemmar, men eftersom antalet avlidna är 9.561 märks endast en liten ökning i samfundets sammanlagda medlemssiffror. Jämför man medlems-siffrorna år 1930 och 1940 så har Missionsförbundet minskat med nästan 6.000 medlemmar, men det är viktigt att notera att medlems-minskningen accelererar först i slutet av 1930-talet.

Pingströrelsen övervinner splittring

Lewi Pethrus kamp på Kölingaredsveckan 1933 för att Pingströrelsen skall bryta sin isolering ger snart resultat. 1934 önskar Södermalms fria församling försoning, sedan A.P. Franklin lämnat församlingen. Detta godtas av Lewi Pethrus och Filadelfia-församlingen, och Södermalms fria församling infogas i Pingströrelsen. 1936 försöker Lewi Pethrus att på samma sätt infoga Örebro Missionsförening, som just har brutit sig ur Svenska Baptistsamfundet. Försöket misslyckas. Däremot kommer de pingstbetonade under en 10-årsperiod att inlemmas i Pingströrelsen.

Angående isoleringen till det övriga samhället så bryts den också så småningom. 1934 låter sig Lewi Pethrus inväljas i kommunal-fullmäktige på en plats norr om Stockholm. 1935 gör han ett uttalande på ett frisinnat möte i Stockholm där han uppmanar de kristna att ta sitt politiska ansvar. Sahlberg menar att det är bland annat utvecklingen i Tyskland som driver Lewi Pethrus till ett politiskt engagemang.¹⁹¹

Under perioden 1932–1935 ökar Pingströrelsen med 18.512 medlemmar.¹⁹² De största framgångarna når Pingströrelsen i Småland, Östergötland, Värmland och södra Lappland. Sahlberg menar att de nya medlemmarna främst kommer från Svenska Baptistsamfundet,

191 Sahlberg 2009/1977, s 104.

192 Sahlberg 2009/1977, s 87.

Missionsförbundet, samt genom en betydande nyrekrytering.¹⁹³ Att Pingströrelsen är i kraftig expansion är inte svårt att visa statistiskt. 1930 har man 30.147 medlemmar, 1940 har siffran vuxit till 69.373. Se bilaga.

De pingstbetonade blir pingstväänner

1935 finns en notis av Ivar Johansson, predikant i Mullsjö, införd i Pingströrelsens organ *Evangelii Härold*.¹⁹⁴ Han skriver där att missionsförsamlingen tagit sig namnet Mullsjö fria församling, och att de upplevt »sanningen om vattendopets och andedopets nödvändighet». Trots detta har det varit starka spänningar mellan församlingen och pingstförsamlingen på grannorten. Men på ett församlingsmöte i Mullsjö i december 1934 har man tagit ett beslut att börja ett samarbete med pingstförsamlingen. Samarbetet gäller också hela Pingströrelsen i stort och detta meddelar Ivar Johansson läsarna. Ivar Johansson blir längre fram i tiden föreståndare i flera pingstförsamlingar, bland annat Göteborg och Jönköping.

När det gäller Alex Olovson skall han enligt *Svenska Morgonbladet* i oktober 1933 öppet ha anslutit sig till »splittringsgrupper».¹⁹⁵ Mellan åren 1934 och 1940 är han föreståndare för Fria Missionsförsamlingen i Göteborg vars majoritet av medlemmar året före lämnat Betlehemskyrkan. Församlingen tar sig med tiden namnet Sionförsamlingen och blir 1943 med sina 450 medlemmar inlemmad i Pingströrelsen och Smyrna-församlingen i Göteborg. Alex Olovson blir 1940 medlem i en pingstförsamling och två år senare avskiljs han som evangelist i Filadelfia-församlingen i Stockholm.¹⁹⁶ Tjänsten är i mycket lik den som han tidigare haft i Missionsförbundet, genom att han reser runt i pingstförsamlingar och leder mötesserier. Frank Mangs menar att Alex Olovson under denna tid aldrig kommer till sin rätt.¹⁹⁷ Hans ensidiga förkunnelse av »döden med Kristus»

193 Sahlberg 1976, s 141, 142.

194 EH 17.1.1935.

195 SvM 10.10.1933.

196 Sundstedt 1972, s 236.

197 Mangs 1982a, s 128.

väcker inte mycket gensvar i Pingströrelsen. Viktigt att notera är att det tar nästan sju år efter det att Alex Olovson lämnat sin tjänst i Missionsförbundet, innan han tar steget och blir pingstvän.

Hösten 1934 lämnar en stor grupp medlemmar Immanuelskyrkan i Malmö och bildar en »fri biblisk församling» i södra stadsdelen av Malmö.¹⁹⁸ Församlingen som vid bildandet består av 225 medlemmar, tar sig namnet Filadelfia och beslutar att enhälligt kalla till föreståndare den förre predikanten i Immanuelskyrkan, Aron Andersson.¹⁹⁹ Han tackar också ja till kallelsen. Församlingen gör även ett uttalande där man önskar »stå i full harmoni» med Pingströrelsen. Aron Andersson som tidigare varit avståndstagande mot och drivit linjen att bilda eget samfund, blir alltså mindre än två år senare föreståndare för en pingstförsamling.

I sina memoarer skriver Lewi Pethrus hur de pingstbetonade anslöt sig till Pingströrelsen. »Även om det fanns divergenser i fråga om åsikter och andlig fostran har skiljaktigheterna utplånats allt mer med åren.»²⁰⁰ John Hedlund uttrycker sig mer träffande om de pingstbetonades inlemmande i Pingströrelsen. »De försvann som en slant i en sparbössa.»²⁰¹

Sammanfattning

Från hösten 1930 och under tre år framåt skedde splittring eller utträde för mer än ett tiotal missionsförsamlingar. Studium av bland annat händelser i Skaraborgs läns distrikt av Missionsförbundet samt Vingåkers Missionsförsamling visar att främsta orsaken till splittringen var att Axel Andersson valts till missionsföreståndare. Trots kritik ställde sig missionsstyrelsen enig bakom Axel Andersson.

I flera av de församlingar som lämnat Missionsförbundet bedrev Alex Olovson konferensverksamhet, och av denna anledning blev han kallad till samtal med missionsstyrelsen. Efter samtalet kom

198 Sundstedt 1972, s 217.

199 Ibid.

200 Pethrus 1955, s 52.

201 John Hedlund i samtal med författaren 13.5.1992.

han att begära avsked från sin evangelistjänst med motiveringen att missionsstyrelsen inte delade hans uppfattning om medlemsvärningsmetoder. Alex Olovson avvisade senare bestämt att han planerade ett pingstväckelsesamfund. Flera källor pekar emellertid ut predikanten Aron Andersson som den som planerade ett samfund, men då endast för de pingstbetonade. Samfundsplanerna blev dock aldrig förverkligade och mindre än två år senare blev Aron Andersson pingstpredikant.

Missionsförbundet var 1933 starkt hotat av större splittring, men detta övervanns. Rekommendationer gjordes vid denna tid och gav samfundet en mer markerad frikyrkoidentitet. En större tilltro till organiserad verksamhet, främst ungdomsverksamhet, var en noterbar följd av detta. Mer än 15.000 medlemmar uteslöts eller begärde sitt utträde ur Missionsförbundet under en tidsperiod på fyra år. Men detta märks inte i medlemssiffrorna på grund av att samfundet värvade nya medlemmar.

Lewi Pethrus befarade att ett pingstväckelsesamfund skulle bildas. Med avsikt att förhindra detta, lyckades han övertyga Pingströrelsen att överge sin självvalda isolering. Genom detta kunde Pingströrelsen under en tioårsperiod inlemma både egna oppositionsgrupper och de pingstbetonade. Detta var också en av orsakerna till Pingströrelsens snabba medlemsökning.

Diskussion

För att skapa struktur i mitt material utgår jag från tre riktningar i konflikten mellan Missionsförbundet och pingstväckelsen under 1920- och 1930-talet. Den första riktningen är de pingstbetonade, pingstväckelsens anhängare i Missionsförbundet. Ledargestalter för de pingstbetonade var predikanten Aron Andersson samt evangelisterna Alex Olovson och Frank Mangs. Den andra riktningen är Missionsförbundet som samfundsorganisation. Ledargestalt för Missionsförbundet under denna tid var missionsföreståndare Axel Andersson. Den tredje riktningen är Pingströrelsen med dess ledargestalt Lewi Pethrus, som var föreståndare för Filadelfia-församlingen i Stockholm. Jag har valt att jämföra uppfattningar om medlemsvärkning, andedop, bibelsyn och förståelse av samhället hos de riktningar jag beskrivit ovan.

Jämförelser

Medlemsvärkning. De pingstbetonade hade uppfattningen att en församling växte genom att medlemmarna tog emot andedopet samt levde med god moral och i bön. På så sätt skulle människor som saknade en kristen tro söka sig dit. Därför blev förkunnelsen främst församlingsinriktad, eftersom medlemmar som brast i dessa hänseenden var ett hinder för medlemsökning.

Missionsförbundets uppfattning skilde sig från de pingstbetonade genom att det starkt betonade den organiserade verksamhetens roll för att värva nya medlemmar. Det blev mest tydligt i ungdomsverksamheten där man erbjöd medlemskap även för dem med bristande kristen övertygelse. Från ungdomsverksamheten värvades sedan nya medlemmar till församlingarna, där kristen tro, inte andedop, var ett krav.

Pingströrelsens sätt att värva medlemmar fick sin legitimitet i dess effektivitet. Förutsättningen var befrielse från en organisations tröghet, och istället ha ett starkt ledarskap och lojala medlemmar till

strängt enhetliga värderingar. På så vis kunde man i snabba kast byta åsikter och förändra medlemsvärningsmetoderna.

Andedop. De pingstbetonade skilde, liksom pingstväckelsen i stort, på omvändelse och mottagandet av Anden. Andedopet var en känsloupplevelse som främst gav ny kraft att värva medlemmar. För både Frank Mangs och Alex Olovson förlöste sådana upplevelser svåra kriser. Alex Olovson markerade dock tydligt att tecknet för andedop inte var tungomålstal.

Missionsförbundet var sedan bildandet i mycket präglat av en lutherskt färgad uppfattning som inte skiljde på omvändelse och andedop. Även Axel Andersson delade denna uppfattning, och visade föga förståelse för andra tolkningar.

Pingströrelsen gjorde tidigt ett offentligt uttalande där de menade att inte bara kristen tro förutsattes utan också andedop för att effektivt kunna evangelisera. Till skillnad från Alex Olovson menade Lewi Pethrus att det tydligaste tecknet på att en kristen erhållit Anden var tungomålstal. Andedopet var enligt honom också det bästa sättet att skydda sig mot tvivel och bibelkritik.

Bibelsyn. De pingstbetonade var präglade av en konservativ bibelsyn, och tog avstånd från vetenskaplig bibelforskning. Särskilt tydligt blev detta i Aron Anderssons avståndstagande från läraren på Missionsskolan, Lorentz Backman, och dennes historisk-kritiska bibelsyn.

Missionsförbundet verkar ha varit djupt splittrat inför förändringen mot en mindre konservativ bibelsyn. Axel Andersson använde vetenskaplig bibelforskning i sina böcker, men hans bibelsyn var mindre liberal än vad han kom att kritiseras för.

Pingströrelsen markerade tydligt sitt avstånd till all form av vetenskaplig bibelforskning. Men studier visar att Lewi Pethrus bibelsyn knappast kan kallas fundamentalistisk, utan att den kunde förändras och anpassas.

Förståelse av samhällets förändringar. De pingstbetonade verkar ha sett samhällsförändringarna och den ökade sekulariseringen mest som tecken för den yttersta tiden. Detta gjorde att de knappast hade någon motivation att förstå eller reflektera över samhälls-

situationen. Alex Olovson varnade till och med för faran med ett sådant handlande.

Missionsföreståndare Axel Andersson verkar dock i högre grad varit medveten om samhällets förändringar, och inte minst hans akademiska utbildning gav honom möjligheter till detta. Men trots större medvetenhet visade han enligt Ansgar Eeg-Olofsson föga förståelse för de nya svårigheter det innebar att ha en kristen tro i mötet med samhällets nya värderingar.

Pingströrelsen hade en än starkare betoning på Jesu nära återkomst än de pingstbetonade, och valde också att under vissa tider isolera sig från det övriga samhället. Carl-Gustav Carlsson menar att Lewi Pethrus, trots isoleringen, ansåg Sverige som en kristen stat ända in på 1940-talet. Det verkar alltså som om han först då fick insikt om den ökande sekulariseringen.

Brytningstider

Vad var orsaken till att de pingstbetonade valde att lämna Missionsförbundet? I så gott som alla böcker som skildrar ämnet, beskrivs Alex Olovson vara den som stod i spetsen för utträdet. Jag vill ifrågasätta denna uppfattning. Alex Olovson lämnade sin tjänst som evangelist i Missionsförbundet 30 april 1933, först ett halvår efter det att den stora gruppen av de pingstbetonade begärt utträde ur Missionsförbundet. I ett samtal med missionsstyrelsen ansåg han sig aldrig ha ifrågasatt Missionsförbundets grundprinciper. Men han uttryckte i samma samtal att tiden inte var »lämplig för arbetet utåt bland icke-troende». Jag menar att det var Alex Olovsons oförmåga att kompromissa som till sist gjorde det omöjligt för honom att fullfölja sitt uppdrag som evangelist. Hans ensidiga andedöpsförkunnelse kom endast att rikta sig till församlingsmedlemmar. Han motiverar också sitt avsked med att missionsstyrelsen visat bristande förtroende för hans arbetsmetod. Efter avskedet tog det sedan hela sju år innan han blev medlem i en pingstförsamling, vilket kan jämföras med Aron Anderssons betydligt snabbare övergång. Att Frank Mangs inte gick samma väg som Alex Olovson var nog mer en fråga om personlighet, än skiljande teologiska värder-

eringar. Frank Mangs skildrar ärligt i sina memoarer hur nära han var att ansluta sig till Pingströrelsen.

Aron Andersson hade en helt annan drivkraft än Alex Olovson, då han som elev upplevt Lorentz Backmans konfliktfyllda lärartid på Missionsskolan. Detta menar jag var orsaken till hans starka motstånd mot en förändrad bibelsyn i Missionsförbundet. När Axel Andersson blev missionsföreståndare, tog Aron Andersson ställning även mot honom. Han visste att Axel Andersson helhjärtat stött Lorentz Backman. Enligt min mening var Aron Andersson den som mest drev på de pingstbetonades utträde ur Missionsförbundet, tillsammans med andra predikanter som delat hans elevtid på skolan. Men avsikten var inte en sammanslagning med andra pingstväckelsegrupper eller anslutning till Pingströrelsen. Avsikten var att bilda ett eget samfund för endast de pingstbetonade. Men även om planerna var långt gångna, bildades aldrig något samfund. Det som förhindrade detta menar jag var Frank Mangs avståndstagande på Öckerökonferensen 1933, men också Alex Olovsons motstånd. För Aron Andersson dröjde det mindre än två år innan han blev predikant i Pingströrelsen. Kanske var det besvikelsen över den uteblivna samfundsbildningen som påskyndade detta steg.

Under perioden 1932–1935 lämnade den stora gruppen av de pingstbetonade Missionsförbundet, men dess storlek är svår att avgöra. Men sannolikt är att mer än 10.000 personer begärde utträde ur Missionsförbundet vid denna tid. Anledningen till utträdet var inte Alex Olovsons konferensverksamhet, eller ens olika uppfattningar om vattendop eller andedop. Jag menar att utträdet främst var en fortsättning av Backmansfrågan, vilket innebär att motståndet mot en förändrad bibelsyn var den egentliga orsaken. Denna förändrade bibelsyn blev personifierad av Axel Andersson. Men som tidigare nämnts var Axel Anderssons bibelsyn inte så genomtänkt vetenskaplig som den anklagades för. Han använde mer forskningens resultat att uttrycka sin redan fasta övertygelse. Jag gör tolkningen att Axel Andersson mer skapade förutsättningar för en förändrad bibelsyn i Missionsförbundet, än att han själv var en genomtänkt bärare av den. Trots detta var bibelsynsfrågan så känslomässigt laddad, att bara ansatsen till en förändrad bibelsyn var tillräcklig för att orsaka splittring.

Missionsförbundet verkar i början av 1930-talet inte haft som avsikt att bli en fast organiserad frikyrka. Men hotet om splittring gjorde att Axel Anderssons linje om ett mer centralt organiserat samfund vann gehör. På generalkonferensen 1933 gjordes tungt vägande rekommendationer där församlingarna uppmanades att inte ta emot förkunnare som inte hade fått ettårigt tillstånd från Missionsförbundet centralt. Jag har också funnit att den organiserade ungdomsverksamheten blev en allt viktigare medlemsvärvningsmetod. Jag menar att resultatet av Axel Anderssons ledarskap inte innebar en förändrad bibelsyn, utan främst gav Missionsförbundet en identitet av organiserad frikyrka.

Som jag tidigare uttryckt, tolkar jag att Pingströrelsens kraftiga medlemsökning hade en av sina förutsättningar i att snabbt kunna skifta ställningstaganden. Ett tydligt exempel på detta var Kölingaredsveckan 1933, då Pingströrelsen bröt sin självvalda isolering mot andra kristna. Anledningen till detta var att främst Lewi Pethrus befarade att ett pingstväckelsesamfund skulle bildas, större än hans egen rörelse. Carlsson menar att Lewi Pethrus hade en förmåga att tro att hans motståndare tänkte lika strategiskt som han själv gjorde. Jag uppfattar att så skedde, när Lewi Pethrus trodde att de pingstbetonade, Örebro Missionsförening samt A.P. Franklin och hans sympatisörer planerade en förening. Jag har inte i min forskning funnit något som talade för en sådan planering, och dessutom var både de pingstbetonade och A.P. Franklin och hans sympatisörer vid denna tid redan internt splittrade. Men om inte Lewi Pethrus hade trott att en sammanslagning var på gång, hade han knappast försökt att övertyga Pingströrelsen att bryta sin isolering. Då hade de pingstbetonade inte välkomnats till Pingströrelsen, och i så fall är frågan om inte de pingstbetonade, trots Frank Mangs avhopp och Alex Olovsons motstånd, ändå hade bildat ett eget samfund.

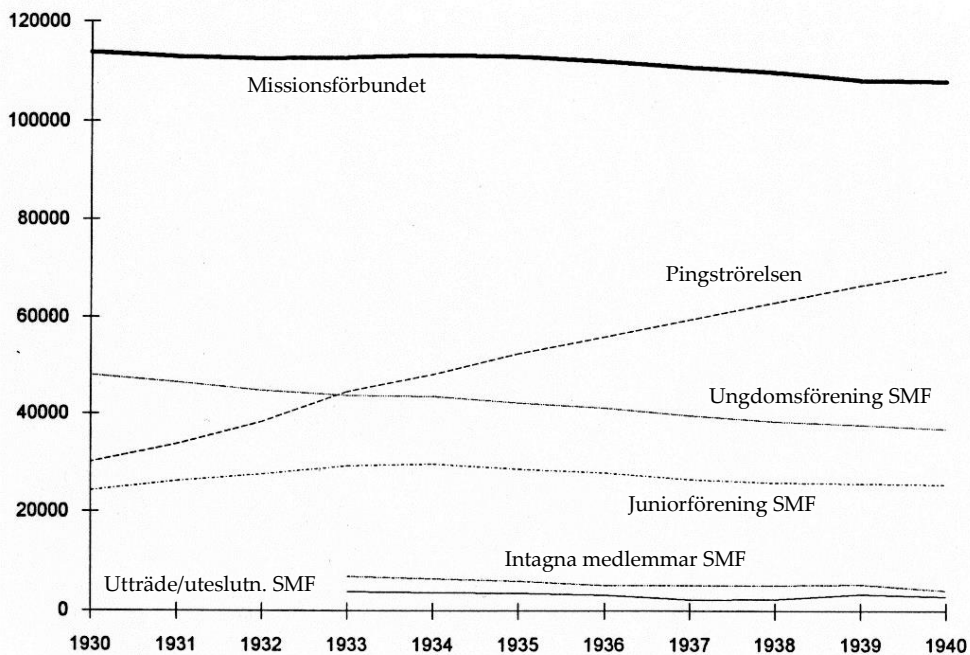
Året 1933 kommer i denna uppsats i centrum genom att det präglades av kriser och omvälvningar, inte bara för Missionsförbundet och pingstväckelsen. Sverige upplevde under detta år den största arbetslösheten under hela depressionen, och både jordbrukare och arbetare drabbades hårt. Detta måste ha varit kännbart för Missionsförbundet, representerat av mer än riksgenomsnittet av jordbrukare, och Pingströrelsen, med överrepresentation av arbetare.

Men både Axel Andersson och Lewi Pethrus gjorde sig kända för att i sina rörelser organisera social verksamhet till stöd för arbetslösa och andra drabbade. Dessa båda tog också på ett tidigt stadium avstånd från nazismen och Adolf Hitler som kom till makten 1933.

Kanhända var det tidens politiska och sociala omvälvningar, som inte lämnade någon tid över till förståelse för samhällets djupgående förändringar genom den ökade sekulariseringen. Men främsta anledningen menar jag var att både Missionsförbundet och pingstväckelsen drabbades av stridigheter och splittringar, och på så vis kom främst ledargestalternas värderingar i centrum. Den mesta kraften gick helt enkelt åt till att hålla samman de egna leden. Carl-Erik Sahlberg menar att Pingströrelsens kraftiga medlemsökning i en inte alltför ringa omfattning hade sin orsak i att frikyrkosamfundet förlorade medlemmar. Att detta inte kan noteras så tydligt i Missionsförbundets medlemssiffror, beror på att samfundet under dessa år samtidigt lyckades värva i stort sett lika många nya medlemmar.

Det är viktigt att påpeka att de pingstbetonade, Missionsförbundet och Pingströrelsen värvade medlemmar utanför frikyrkligheten. Men jag menar att sökandet efter att formulera kristen tro i ett förändrat och sekulariserat samhälle kom i skymundan. Pingstväckelsens framväxt fick som följd att intresset mera koncentrerades kring frikyrklighetens egna medlemmar. Därför kom strävan efter alla människors frälsning snarare att bli kampen om de redan frälsta.

Bilaga: Medlemssiffror för Missionsförbundet och Pingströrelsen under 1930-talet

Källor och litteratur

Otryckt material

Riksarkivet, Arninge (RA):

Svenska Missionsförbundet/Missionskyrkans arkiv:

1/A1A Missionsstyrelsens protokoll

1/A2A Generalkonferensens protokoll

1/E2AA Johan Gustafssons korrespondens

1/F19D:2 Utredningar. Splittringsrörelsen

10/5/A1/3 Församlingsrådet protokoll 1915–1931

Enskilda Högskolans bibliotek, Stockholm (EHSb):

Nilsson, Å.H.

1967 *Splittringen i Vingåkers missionsförsamling*. Kyrkohistorisk uppsats vid Betelseminariet

Hos författaren:

Gustafson, G.

1991 *De pingstbetonade*; kyrkohistorisk uppsats vid Teologiska seminariet.

Tägt, N.

Förkunnelsen om den helige Ande i Svenska Missionsförbundets tradition.
Föredrag på pastorernas fortbildningskurs, Teologiska Seminariet.

Intervjuer:

Intervjuer med Berthil Paulson, John Hedlund och Ansgar Eeg-Olofsson 1992

Telefonintervju med Frank Mangs och Carl-Gustav Carlsson 1992

Brev:

Brev till författaren från Axel Gustafsson 30.10.1992

Tryckt material:

Andersson, A.

1929 *Präster och profeter*. Stockholm

1931 *Förr och nu*. Stockholm

1933a *Andens verk*. Stockholm

1933b *Utmed vägen*. Stockholm

1936 *Under orostider*. Stockholm

Biografiskt album

1928 *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet*. Stockholm

1934 *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet*. Stockholm

Bredberg, W. och Lövgren, O. (red)

1953 *Genom Guds nåd. Svenska Missionsförbundet under 75 år*.
Stockholm

Carlsson, C-G.

2013 *Människan, samhället och Gud*. Stockholm. Detta är en nyutgåva
av Carlssons avhandling från år 1990 (Lund)

Dahlén, R.W.

1989 *Bibelsynsfrågan i svensk frikyrklighet 1901–1963. I: Tre
uppsatser från ett tro- och liv-symposium 1989*

Edman, P.

1931 *Gud gav allt*.

1948 *Striden går vidare. I: När Guds eld flammar*, av Esloff m fl
Stockholm

Eeg-Olofsson, A.

1977 *Axel Andersson, siare och vägvisare*. Stockholm

Gustafsson, H.

1983 *I backspegeln*. Stockholm

Hadenius, S., Molin, B., Wieslander, H.

1988 *Sverige efter 1900*. Stockholm

Hedlund, J.

1981 *Med Gud i hågen*. Stockholm

Hedlund, J. m fl

1953 *Somliga till evangelister*. Stockholm

Kristensson, N.

1976 Sociala och politiska frågor i svensk samfundspress under
1930-talet. I: *Religion och kyrka i 1930-talets sociala kris*. Uppsala

Larsson, R.

1944 Riktning framåt. Ett ord om ungdomsuppfostran och
ungdomsarbete. I: *Tro och gärning*. Stockholm

Lindberg, A.

1985 *Väckelse, frikyrklighet, pingströrelse*. Ekerö

1991 *Förkunnarna och deras utbildning*. Lund.

Lundgren, I.

1973 *Lewi Pethrus i närbild*. Stockholm

Mangs, F.

1929 *Mästarens väg*. Stockholm

1937 *Andlig väckelse*. Stockholm

1982a *Högst personligt 1*. Vällingby

1982b *Högst personligt 2*. Vällingby

1982c *Högst personligt 3*. Vällingby

Månsus, H.

1989 *Arvet som glöder*. Stockholm

Norberg, L-A.

1988 *Sveriges historia under 1800- och 1900-talen*. Stockholm.

Olovson, A.

1925 *Dop i helig Ande och dess bibliska tecken*. Malmö.

1926 *Ett budskap för de betungade*. Motala

1928 *En levande väg*. Stockholm

1930 *Andens frukt*. Stockholm

1931 *Helgelsen och Andens gåvor*. Norr-Edsbyn

Paulson, B. m fl

1957 *En man blev sänd. En vänbok om Frank Mangs*. Stockholm.

1984 *Frank Mangs i närbild*. Herrljunga

Pethrus, L.

1953a *Den anständiga sanningen*. Stockholm

1953b *Medan du stjärnorna räknar*. Stockholm

- 1954 *Hänryckningens tid*. Stockholm
- 1955 *Hos Herren är makten*. Stockholm
- 1956 *En säningsman gick ut*. Stockholm
- 1958 *Vår ställning till andra kristna*. Ur *Lewi Pethrus samlade skrifter*.
Band 6. Stockholm
- Sahlberg, C-E.
- 1976 *Den svenska pingströrelsen under 1930-talet. I: Religion och kyrka i 1930-talets sociala kris*. Stockholm
- 2009 *Pingströrelsen och tidningen Dagen*. Uppsala. Detta är en nyutgåva av Sahlbergs avhandling från år 1977 (Uppsala)
- Sundström, E.
- 1952 *Trossamfund i det svenska samhället*. Stockholm
- Sundstedt, A.
- 1972 *Pingstväckelsen och dess utbredning 4*. Stockholm
- SMF:s årsberättelse
- 1931 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1930*
- 1932 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1931*
- 1933 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1932*
- 1934 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1933*
- 1935 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1934*
- 1936 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1935*
- 1941 *Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1940*
- Söderholm, G.E.
- 1928 *Den svenska pingstväckelsens historia, del 2*. Stockholm
- Thureson, B.
- 1987 *I korselden. En biografi om Berthil Paulson*. Stockholm.
- Wennström, A.
- 1935 *I tredje led*. Uppsala
- Wennås, O.
- 1978 *Liv och frihet. En bok om Svenska Missionsförbundet*. Stockholm
- Westin, G.
- 1958 *Den kristna friförsamlingen i Norden*. Stockholm

Tidningar och tidskrifter:

Dagen

Evangelii Härold

Missionsförbundet

Svenska Dagbladet

Svenska Journalen

Svenska Morgonbladet

Västergötlands Missionsblad

Förkortningar

EHSb = Enskilda Högskolans bibliotek Stockholm

EH = *Evangelii Härold*

MFB = *Missionsförbundet*

RA = Riksarkivet, Arninge

SvD = *Svenska Dagbladet*

SvJ = *Svenska Journalen*

SvM = *Svenska Morgonbladet*

SMF = Svenska Missionsförbundet

VM = *Västergötlands Missionsblad*

Efterskrift

Jag är nog en inbiten missionsförbundare på flera sätt. Jag blev ordinerad till pastor 1994 i Missionsförbundet, numera Equmeniakyrkan. Med tanke på min och min familjs historia går det att beskriva mig som snäv eller ensidig. Eller trogen mitt ursprung.

Jag är i alla fall uppvuxen i Missionskyrkan i Borgstena två mil norr om Borås, men hela min släkt har på olika sätt varit engagerad i Missionsförbundet. Min mormors farfar Anders Andersson var förmodligen den förste i Södra Vings socken, väster om Ulricehamn, som inbjöd en resande predikant att ha gudstjänst i sitt hem redan 1860, två år efter att det förhatliga konventikelplakatet mildrats. Omkring 1873 var han med att starta en lokal missionsförening som tio år senare ombildades till församling. Han blev sedan denna församlings förste ordförande i det som numera utgör Equmeniakyrkan i Hökerum. På min pappas sida var min farfar, Lars Gustafson, bara 14 år gammal när han tillsammans med sin två år äldre bror och några andra pojkar byggde det första missionshuset i grannbyn Grovare 1892. Och min morfar, Harry Dahlqvist, var omtalad lekmanpredikant inom Missionsförbundet i både Västergötland och Dalsland. Dessutom hade morfar sju bröder som alla var duktiga sångare och tillsammans med honom reste de omkring bland kyrkor och missionshus under namnet Bröderna Dahlqvist.

Trots detta missionsförbundiska skimmer har konflikten med Pingströrelsen funnits under ytan, men det har varit något som jag förstått först som vuxen. Fyra av min morfars syskon valde att engagera sig i Pingströrelsen och min morfar lär ha varit ledsen många gånger över den oförsonlighet och fördömande ton som fanns inom syskonskaran.

Redan som tonåring förstod jag att Frank Mangs var en viktig person i den miljö jag växte upp i. Jag var så pass ung att jag aldrig kom att besöka hans möten och kunde bilda mig en egen uppfattning. Men av en äldre medlem i min hemförsamling anade jag att Mangs förkunnelse hade varit av stor betydelse för hennes väg till

medveten kristen tro. När Mangs under en mötesserie i Borås hade predikat och på sjungande finlandssvenska sagt att »Kristus kallar dig», så hade det gått rakt in i hjärtat och fick konsekvenser för resten av livet för henne. Därför var det med stor nyfikenhet som jag i slutet av mina tonår läste Mangs memoarer *Högst personligt* och kunde bilda mig en egen uppfattning. Det som berörde mig var framför allt det allvarliga personliga tilltalet, men jag förstod också att han som kristen ledare hade varit utsatt för stor press. Om detta ville jag förstå mera.

Några år senare gjorde jag min värnplikt som ungdomsledare i den stora missionskyrkan i centrala Göteborg, Betlehemskyrkan. Ett av mina uppdrag var att ansvara för närradion och jag sökte uppslag för olika program som kunde sändas. Jag insåg att Frank Mangs hade varit betydelsefull för församlingens tillväxt under 1930-talet och jag tog som 20-åring mod till mig och ringde upp Frank Mangs i Karlstad och bad om en intervju. Till min förvåning svarade han ja, och jag spelade in, redigerade och sände programmet under en och samma dag. Jag fick positiv respons bland Betlehemskyrkans äldre medlemmar och kände mig nöjd. Men dagen därpå hade Frank Mangs ringt upp församlingens föreståndare och bett oss att radera intervjun, men då var det så dags. Egentligen var det inget hemligt eller uppseendeväckande som Frank Mangs hade berättat, men så här i efterhand, med kunskap om konflikterna i församlingen under 1930-talet kopplat till de pingstbetonade, kan jag förstå att Mangs blivit orolig att han uttryckt sig okänsligt. Särskilt när en gammal mans minne sviker. Men lärdomen tog jag med mig sex år senare när jag i skulle skriva min uppsats på Teologiska seminariet och på nytt ville intervju Mangs. Jag kontaktade en god vän till Mangs, riksevangelisten Berthil Paulson, och med hans närvaro i samtalet berättade Frank Mangs mer än jag någonsin hade förväntat mig, vilket man också kan förstå när man läser min uppsats.

År 1988 började jag alltså vid Teologiska seminariet på Lidingö och under det andra året fick jag Rune W Dahlén som lärare i kyrkohistoria. Hans undervisning gav en helt annan överblick än jag hade haft tidigare vad gäller frikyrklig historia. Men eftersom Rune själv forskade om konflikten kring bibelsynen i Missionsförbundet på 1920-talet och framåt väckte detta mitt intresse för

ämnet. Det kändes engagerande och levande. När det sedan blev tal om att skriva uppsats under det sista året på min pastorsutbildning kändes det naturligt att utveckla frågan om bibelsynen i Missionsförbundet, men i mitt fall specifikt kopplat till de pingstbetonade under 1930-talet. Jag läste på nytt Mangs böcker, fick möjligheten att samtala med riksevangelisten John Hedlund samt hittade flera böcker och uppsatser som beskrev tiden utifrån ett kyrkohistoriskt perspektiv. Men allra mest matnyttigt var att besöka Riksarkivet och gå igenom Missionsförbundets arkiv, både protokoll och personliga brev. Källforskning när det är som bäst.

En stor risk med allt skrivande är att man snabbt tar för given den kunskap man har erövrat. För att inte exkludera läsare behöver det finnas en struktur och tydlighet som gör det lätt att läsa och lätt att förstå. Johannes Söderberg, präst i Svenska kyrkan och med begränsad kunskap om väckelsemiljön, hjälpte mig att skapa just denna struktur i uppsatsen. Han hade svårt att hänga med i svängarna och tyckte det var rörigt med alla namn (»vem är Axel och vem är Aron Andersson?») vilket fick mig att bli mer tydlig och förklarande i min uppsats. Mina jämförelser i diskussionen i slutet av uppsatsen bygger på Johannes påpekanden.

Till mest hjälp i uppsatsskrivandet var Rune W Dahlén. Hans noggrannhet och positiva kommentarer fick mig att satsa tid och energi på skrivandet. Han såg också till att det blev ett kvällsseminarium i februari 1993 kring min uppsats på Teologiska seminariet på Lidingö där pingstvännen och läraren på Kaggeholms folkhögskola, Björne Erixon, var opponent. Många av mina studiekamrater och andra intresserade var på plats och det blev ett samtal med både skratt och eftertanke kring en konfliktartad tid i den svenska frikyrkligheten. Rune hade också generositeten att skriva en presentation av min uppsats i tidningen *Dagen* vilket gjorde att en rad läsare hörde av sig och köpte uppsatsen. Jag skrev även en sammanfattning av min uppsats som blev publicerad i pastorsförbundets tidning för Missionsförbundet *Tro & Liv*. Allt detta sammantaget var en viktig bekräftelse för mig för allt arbete jag lagt ned. Att den nu skall publiceras i Pingströrelsens regi är naturligtvis ännu en bekräftelse och jag är tacksam för detta.

När jag läser min uppsats nästan 30 år senare slås jag av den bristande jämställdheten vad gäller den tid jag skildrar, men också i mitt eget fokus. Framsidan pryds av fem mäns namnteckningar. Men vad tänkte alla kvinnor som var aktiva i frikyrkorörelsen under 1930-talet om denna konflikt? Och varför finns inte det perspektivet med i mitt skrivande?

Numera arbetar jag som lärare på en folkhögskola och undervisar bland annat i historia och samhällskunskap. Jag har insett hur viktig ideologin är för förändringar men också för konflikter. Den ledarkult och antidemokrati som kännetecknade kommunismens framgång på 1910-talet, fascismen på 1920-talet och nazismen på 1930-talet fick tyvärr genomslag även i väckelserörelsen. Det ledde till ett ordkrig även bland de mest fromma. Min uppsats skildrar hur konflikten om de pingstbetonade blev en maktkamp mellan starka, ibland manipulerande, ledare i olika läger och priset blev en inåtvänd frikyrklighet med besvikna och sårade människor.

År 1999 kom Rune W Dahlén med sin doktorsavhandling *Med Bibeln som bekännelse och bekymmer. Bibelsynfrågan i Svenska Missionsförbundet 1917–1942 med särskild hänsyn till Missionsskolan och samfundsledningen*. Avhandlingen skildrar Missionsförbundet utifrån den viktiga ideologiska frågan som präglar varje kristet samfund; hur ska man förhålla sig till Bibeln? Men frågan är större än så. Missionsförbundet hade till skillnad från många andra samfund ingen trosbekännelse vilket gjorde att bibelfrågan blev ännu viktigare. Så länge Missionsförbundets ideologiske skapare och auktoritet Waldenström ledde samfundet fanns det inga tydliga konflikter i detta. Men Waldenström dog 1917 och då uppstod frågan vilken riktning Missionsförbundet skulle ta framöver vad gäller synen på Bibeln. Eller egentligen frågan vad som var Missionsförbundets sanna identitet. För ett samfund som präglats av både liberalism och konservatism var detta en laddad symbolisk fråga.

Rune W Dahlén visar i sin avhandling hur Missionsförbundets bibelsyn koncentrerades kring den lärare på pastorsutbildningen som undervisade i exegetik och bibelkunskap. Beroende på om denna lärare hade en mer konservativ eller mer liberal hållning till Bibeln skapade detta konflikter både på Missionsskolan och i samfundet under första hälften av 1900-talet. Kampen om de pingst-

betonade hörde ihop med denna konflikt och Dahlén hänvisar till min uppsats i en av avhandlingens kapitel och lägger även till egen källforskning. Men om jag gjorde en liten djupdykning i en enda konflikt mellan två frikyrkliga inriktningar väljer Dahlén i det avslutande kapitlet i sin avhandling att se de stora dragen. Kapitlet har en fråga som rubrik: Valde Missionsförbundet väg i bibelsynfrågan? Dahléns svar är att Missionsförbundet inte gjorde några medvetna och avgörande vägval i mer liberal riktning men att konflikterna och ställningstagandena kring dessa med tiden ändå ledde till främst en mer liberal syn på Bibeln. Eller att i alla fall försöken att bromsa en sådan utveckling misslyckades. Det, tänker jag, skall inte tolkas som liberalteologi utan snarare som små försiktiga steg i liberal riktning vad gäller bibelsynen i Missionsförbundet.

Dahlén påpekar också i det avslutande kapitlet att bakom identitets- och bibelsynsfrågan i Missionsförbundet fanns det helt andra spänningar inom samfundet som hade med makt och relationer att göra. Han menar vidare att det är slående att en rad kompromisslösa personer blev engagerade i striden om bibelsynen och utgör en viktig anledning till att konflikterna blev så infekterade och svårläkta.

Själv kan jag tycka att det är intressant att arvet efter Waldenströms försoningslära innebar så mycket konflikter bland hans anhängare. Waldenströms vision om en vidsynt kyrka med plats för en öppen bibelsyn skapade i stället förutsättningar för oförsonlighet. Den andra slutsatsen som jag drar i min läsning av Rune W Dahléns avhandling är att den ideologiska hårdhet och det odemokratiska ledarskap som präglade de politiska ideologierna i början av 1900-talet också smittade av sig bland de frikyrkliga. Uttrycket »att leva inte av världen» visade sig inte fungera i verkligheten eftersom omvärlden tycks påverka oss människor mer än vi kanske tror. Det totalitära sinnelaget fick stora konsekvenser framför allt för de människor inom frikyrkorna som längtade efter förnyelse. När den som forskar vill skriva om detta blir det nog lätt fokus på ledarnas vägval men för vanliga medlemmar blev priset oerhört högt. God vänskap krossades, långsiktigt församlingsengagemang gick förlorat och släkter splittrades. Min egen morfars nio syskon valde olika sidor i denna konflikt med all hårdhet och sorg det innebar.

Jag tänker att frukten av den konflikt som jag undersökte nog framför allt är sorg. Men sorgen är alltid lättare att bära när den kläds i ord. Förhoppningsvis kan nytgivandet av min uppsats vara en resurs i en sådan sorgeprocess.

Hägersten den 30 december 2022

Göran Gustafson

SKRIFTER UTGIVNA AV INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING

1. Bertil Carlsson, *Organisationer och beslutsprocesser inom Pingströrelsen* (2008); nyutgåva
2. Bertil Carlsson, *Organizations and Decision Procedures within the Swedish Pentecostal Movement* (2008); nyutgåva
3. Bertil Carlsson, *Vårt behov av sanning* (2008)
4. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–1963* (2009); nyutgåva
5. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen, kyrkorna och samhället – en studie kring tidningen Dagen 1964–1974* (2009); nyutgåva
6. Rhode Struble, *Den samfundsfria församlingen och de karismatiska gåvorna och tjänsterna. Den svenska pingströrelsens församlingssyn 1907–1947* (2009); nyutgåva
7. *Pingstväckelsens riktlinjer* (2016/2009); nyutgåva, redaktionell text uppdaterad 2016
8. Börje Norlén och Georg Kjellberg, *Latter Rain-väckelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet* (2010); nyutgåva
9. Joel Halldorf, *Regn, regn färdas över oss. Algot Niklasson och förnyelseväckelsen inom svensk pingströrelse 1950–1951* (2010); nyutgåva
10. Torsten Bergsten, *Pingströrelsen förr och nu. Valda publikationer 1947–2002 med anknytning till Pingströrelsens historia och tankevärld* (2010)
11. Marianne och Roland Gäreskog, *Lewi Pethrus i konflikt. Om några konflikter år 1929 mellan Lewi Pethrus och kända personer inom Pingströrelsen* (2010)
12. Nils-Eije Stävare, *Georg Gustafsson – församlingsledare, predikant och förebedjare inom den svenska Pingströrelsen* (2011); nyutgåva
13. Marianne och Roland Gäreskog, *Sprängbataljonen. En tidig pingströrelse* (2011)
14. Magnus Wahlström, *Forskning och självreflektion i Pingströrelsen 1973–2008. En sammanställning av reaktioner i tidningar och tidsskrifter på flera av de större forskningsarbeten som gjorts inom Pingströrelsen* (2012)

15. Carl-Gustav Carlsson, *Människan, samhället och Gud. Grunddrag i Lewi Pethrus kristendomsuppfattning* (2013); nyutgåva
16. Roland Gäreskog, *Pingstväckelsen inom Metodistkyrkan i Sverige åren 1907–1922* (2013)
17. Roland Gäreskog, *Andrew Ek. Några skeden i hans liv som missionär, predikant och nödhjälpsarbetare* (2015)
18. Magnus Wahlström (red), *Andens dop och nådegåvorna. Ett ekumeniskt »pingstmöte« i Stockholm 1918. Referat från mötet med efterskrift om ekumeniska ansatser i den unga pingstväckelsen.* (2016)
19. Roland Gäreskog, *Om Pingstväckelsens riktlinjer. Anteckningar om skriften och den tidiga pingstväckelsen i Tyskland* (2016)
20. Roland Gäreskog, *Utanför lägret. En berättelse om missionären och evangelisten Otto Witt* (2017)
21. Gunilla Nyberg Oskarsson, *Svensk pingstmission i Burundi 1935–1985* (2020)
22. Marianne och Roland Gäreskog, *De pingstbetonade. En pingströrelse inom Svenska Missionsförbundet* (2020)
23. Göran Gustafson, *Kampen om de redan frälsta. Svenska Missionsförbundet och pingstväckelsen i konflikt under 1920- och 1930-talet* (2023); nyutgåva